

AUTEURS
RON VAN WONDEREN
SARAH CAPEL

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

mei 2017

BESCHRIJVING, ONDERBOUWING EN PRAKTIJKEVALUATIE VAN EEN PREVENTIEVE AANPAK VAN
RADICALISERING ONDER ISLAMITISCHE JONGEREN

WEERBAAR OPVOEDEN TEGEN RADICALISERING

Inhoud

	Voorwoord	3
	Samenvatting	4
1	Inleiding	8
	1.1 Introductie interventie	8
	1.2 Aanleiding	8
	1.3 Beschrijving, onderbouwing en praktijkevaluatie van de interventie	9
	1.4 Toelichting op evaluatiemethode	9
2	Probleemschets	11
3	Doelstelling, doelgroep, uitvoerders interventie	13
	3.1 Hoofd- en subdoelen van de interventie	13
	3.2 Doelgroep	14
	3.3 Wie kan de interventie uitvoeren?	14
4	Theoretische onderbouwing interventie	15
	4.1 Weerbaarheid en weerbaar opvoeden	15
	4.2 De relatie tussen opvoeding en radicalisering	16
5	Beschrijving interventie Weerbaar opvoeden	19
	5.1 Introductie	19
	5.2 Praktische zaken en randvoorwaarden training Weerbaar opvoeden	20
	5.3 Methodiek training Weerbaar opvoeden	21
	5.4 Relatie methodieken en (sub)doelen interventie	23
	5.5 Traject Opvoedambassadeurs	28
	5.6 Conclusies	31
6	Praktijkevaluatie interventie Weerbaar opvoeden	32
	6.1 Introductie	32
	6.2 Oordeel en ervaren opbrengsten training 'weerbaar opvoeden'	32
	6.3 Oordeel en ervaren opbrengsten traject 'Opvoedambassadeurs'	36
	Literatuur	39

Voorwoord

De interventie **Weerbaar opvoeden tegen radicalisering** heeft als doel moeders te leren hoe zij hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden, zodat hun kinderen minder vatbaar zijn voor radicalisering. De focus van dit programma ligt op het overdragen van kennis over onderwerpen die met islamitische radicalisering samenhangen, het creëren van meer bewustzijn over het belang van deze onderwerpen en het aanleren van vaardigheden die de moeders kunnen helpen om hun kinderen weerbaar op te voeden. Wat deze interventie uniek maakt, is dat de trainingen zich enkel richten op islamitische moeders. De interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering is ontwikkeld door de stichting Attanmia in Rotterdam.

De aanleiding voor het ontwikkelen van deze interventie was tweeledig. Ten eerste speelt de interventie in op een behoefte vanuit de (islamitische) Nederlandse samenleving om het probleem van radicalisering bij de kern aan te pakken. In 2014 en 2015 gaf stichting Attanmia een training over opvoeding en burgerschap. Tijdens deze trainingen werden veel vragen gesteld over de actuele ontwikkelingen omtrent radicalisering en de invloed van Islamitisch extremisme op jongeren in Nederland. Ook werd duidelijk dat de terroristische aanslagen in Parijs en elders niet alleen veel hebben losgemaakt in de samenleving, maar ook bij groepen moeders die Attanmia in Rotterdam bereikt via opvoedingstrainingen en andere sociale programma's en netwerken. Veel ouders gaven aan stil te willen staan bij het thema radicalisering, omdat zij zich zorgen maken over hun opgroeiende kinderen. Om aan deze behoefte van Rotterdamse ouders te voldoen en om bij te dragen aan de preventie van radicalisering is het project Weerbaar Opvoeden tegen Radicalisering in september 2015 gestart. Ten tweede wil stichting Attanmia door middel van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering een bijdrage leveren aan de landelijke preventieve aanpak van radicalisering bij jongeren. Op 29 augustus 2014 stuurde het kabinet het 'Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme' naar de Tweede Kamer. Het programma bevatte zowel op repressief als op preventief terrein een breed scala aan maatregelen.

Een belangrijk deel van deze maatregelen heeft betrekking op preventie van radicalisering bij jeugdigen. Stichting Attanmia is in Rotterdam een samenwerking aangegaan met de Directie Veiligheid van de gemeente Rotterdam en lokale (zelf-)organisaties en actieve vrouwengroepen om dit doel te bereiken. De interventie Weerbaar Opvoeden tegen Radicalisering is gefinancierd door de gemeente Rotterdam en door de fondsen Oranje Fonds, Sint Laurensfonds en Stichting Bevordering van Volkskracht.

Het Kennisplatform Integratie & Samenleving heeft een beschrijving, onderbouwing en praktijkevaluatie uitgevoerd van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering (bestaande uit de trainingen Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs'). Doelstelling hiervan is om de doelstellingen, methoden en resultaten van 'weerbaar opvoeden' en 'opvoedambassadeurs' nader te beschrijven en te dissemineren naar het beleid en het veld.

Samenvatting

Dit rapport beschrijft en onderbouwt de interventie *Weerbaar opvoeden tegen radicalisering* (bestaande uit de training Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs'). Een interventie, ook wel aanpak genoemd, wordt pas goed beschreven en onderbouwd als het een samenhangend verhaal is, dat aannemelijk maakt dat deze aanpak bij een bepaalde doelgroep de beoogde doelen bereikt. Het gebruik van beschikbare (wetenschappelijke) kennis daarbij maakt de onderbouwing extra plausibel. Daarnaast wordt gekeken naar de resultaten: worden de doelen van de interventie in de praktijk gerealiseerd? Bij dit evaluatieonderzoek is gebruik gemaakt van observatie, diepte-interviews en documentenanalyse. We deden onderzoek naar de uitvoering van de interventie, de randvoorwaarden voor een goede uitvoering, en de waardering en ervaren opbrengsten van de interventie door betrokkenen.

Introductie interventie

De interventie *Weerbaar opvoeden tegen radicalisering* is in Rotterdam ontwikkeld door Stichting Attanmia en wil islamitische moeders leren hoe zij hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden, zodat zij minder vatbaar zijn voor radicalisering. De focus ligt op het creëren van meer bewustzijn over het belang van onderwerpen die met islamitische radicalisering samenhangen, het overdragen van kennis over deze onderwerpen, en het aanleren van vaardigheden die de moeders kunnen helpen. Dit gebeurt in een training van zes dagdelen, met ieder een ander thema.

Naast de training bestaat de aanpak ook uit het traject 'Opvoedambassadeurs'. Deze zogenaamde opvoedambassadeurs worden ingezet om in contact te komen met moeilijk bereikbare moeders. Wat bijvoorbeeld komt omdat de moeders sociaal geïsoleerd zijn of de Nederlandse taal niet goed machtig zijn. De opvoedambassadeurs zoeken individueel contact om te kunnen helpen bij problematiek binnen het gezin, zoals radicalisering. Maar het kunnen ook andere problemen in de huise-

lijke sfeer zijn, zoals huiselijk geweld. De opvoedambassadeur functioneert als informeel steunpunt. Om hun functie goed te kunnen uitoefenen, volgen de opvoedambassadeurs allemaal een training van vier dagdelen. Ze krijgen daarin informatie over het benaderen van (geïsoleerde) moeders en oefenen met verschillende gesprekstechnieken. Ze leren ook welke instanties ze kunnen inschakelen wanneer ze te maken krijgen met (zware) problematiek.

AANLEIDING

De interventie *Weerbaar opvoeden tegen radicalisering* is ontstaan naar aanleiding van twee ontwikkelingen. Ten eerste speelt deze interventie in op een behoefte vanuit de (islamitische) Nederlandse samenleving om het probleem van radicalisering bij de kern aan te pakken. Ten tweede wil de interventie een bijdrage leveren aan de landelijke preventieve aanpak van radicalisering bij jongeren. De doelgroep van de interventie bestaat uit islamitische moeders die meer kennis willen opdoen over het weerbaar opvoeden van hun kinderen, om zo radicalisering tegen te gaan.

Beschrijving en onderbouwing van de interventie

Om te kunnen onderbouwen waarom een interventie in staat is een probleem te voorkomen, verminderen of op te lossen, is een heldere analyse van het vraagstuk nodig. Daarom staat in dit rapport eerst beschreven op welk hoofdprobleem en op welke sub-problemen de interventie zich richt.

Relevante vragen daarbij zijn:

- Voor welk probleem is de interventie ontwikkeld?
- Wat zijn de aard, ernst, spreiding en gevolgen van het probleem?
- Welke factoren spelen een rol bij het veroorzaken, het in stand houden of het verergeren van het probleem?
- Welke van de factoren beoogt de interventie aan te pakken (subdoelen)?

De relatie tussen hoofdprobleem, subproblemen en de subdoelen van de interventie worden samengevat in onderstaande tabel.

Hoofdprobleem	Subprobleem	Subdoel
Islamitische moeders ervaren moeilijkheden bij het opvoeden van hun kinderen in de Nederlandse context, wat hun kinderen vatbaar maakt voor radicalisering.	Moeders kunnen niet open communiceren met hun kinderen.	Moeders kunnen open communiceren met hun kinderen.
	De werelden van moeder en kind liggen ver uit elkaar.	Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de culturele leefwereld(en) van hun kind(eren).
	Moeders voelen zich niet betrokken bij de Nederlandse samenleving.	Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.
	Moeders hebben geen inzicht in internationale ontwikkelingen rondom radicalisering.	Moeders hebben inzicht in internationale ontwikkelingen rondom radicalisering.
	Moeders kunnen niet kritisch met informatie omgaan.	Moeders kunnen kritisch met informatie omgaan.
	Moeders roepen bij problemen niet snel hulp in van andere moeders of instanties.	Moeders roepen bij problemen hulp in van andere moeders of instanties.

Op basis van wetenschappelijke literatuur geven we in dit rapport een nadere onderbouwing van de relatie tussen het hoofdprobleem (islamitische moeders ervaren moeilijkheden bij het opvoeden in de Nederlandse context, wat hun kinderen vatbaar maakt voor radicalisering) en de geïdentificeerde subproblemen. In de literatuurstudie gaan we dieper in op de begrippen 'weerbaarheid' en 'weerbaar opvoeden', en de relatie tussen weerbaar opvoeden en het tegengaan van radicalisering. We onderbouwen vanuit de theorie dat een aanpak van de geïdentificeerde subproblemen (de subdoelstellingen van de interventie) moeders handvatten biedt om hun kinderen weerbaarder op te voeden, zodat zij minder vatbaar zijn voor radicalisering.

Daarna maken we inzichtelijk welke methodieken de interventie gebruikt en wat de relatie is tussen deze methodieken en de (sub)doelstellingen. Dit is nodig voor een onderbouwing dat de interventie daadwerkelijk de beoogde doelen bij de doelgroep realiseert. Ook bespreken we verschillende praktische zaken die nodig zijn om de interventie te kunnen faciliteren en uitvoeren. Voorbeelden van thema's die in dit rapport worden uitgewerkt:

- Hoe wordt de interventie georganiseerd?
- Wie is de doelgroep en hoe wordt de doelgroep geselecteerd?
- Welke concrete activiteiten worden ondernomen?
- Wat is de locatie van uitvoering?
- Welke kennis en vaardigheden hebben uitvoerders nodig?
- Randvoorwaarden om de interventie zo optimaal mogelijk te implementeren.
- Kwaliteitsbewaking.

We maken deze beschrijving voor zowel de training Weerbaar opvoeden, als voor het traject 'Opvoedambassadeurs'.

Training Weerbaar opvoeden

De training Weerbaar opvoeden bestaat uit zes dagdelen en bespreekt per dagdeel een ander thema. De zes thema's, bepaald in overeenstemming met de inzichten uit de literatuur over weerbaarheid en radicalisering (zie paragraaf 4.2), zijn:

- Inzicht in de verschillende leefwerelden waar islamitische jongeren zich in bevinden.
- Belang inzien van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.
- Het hebben van kennis over de internationale ontwikkelingen met betrekking tot radicalisering.
- Het kritisch kunnen omgaan met informatie.
- Open communicatie.
- Het invoeren van hulp van anderen bij problemen.

Het creëren van bewustzijn staat centraal in de trainingen. De moeders leren zich bewust te zijn van hun invloed als ouder op de ontwikkeling van hun kinderen. Daarnaast worden ze zich bewust van de reden waarom deze thema's binnen de opvoeding van hun kinderen belangrijk zijn. Het draait dan ook steeds om de relatie tussen deze onderwerpen en het proces van radicalisering. Naast het creëren van bewustzijn focust de training zich op de overdracht van kennis en het opdoen van concrete vaardigheden die de moeders kunnen helpen bij het weerbaar opvoeden.

Traject Opvoedambassadeurs

De toekomstige opvoedambassadeurs zijn zelf ook moeder. Zij volgen een training van vier dagdelen waarin zij worden voorbereid op het aangaan van vertrouwelijke gesprekken met andere moeders over verschillende opvoedvragen. Deze trainingen worden georganiseerd vanuit Stichting Attanmia. De deelnemers leren tijdens de training hoe zij vertrouwelijke gesprekken kunnen voeren, zij leren over hun rol en verantwoordelijkheden als opvoedambassadeur en ontvangen kennis over opvoedkundige thema's en problematische thuissituaties. De training vindt plaats in een groep van ongeveer 10 moeders. Na afronding van de training gaan zij direct aan de slag. Een opvoedambassadeur gaat in een jaar tijd met minimaal 20 moeders in gesprek over opvoedvragen. De opvoedambassadeur moet in haar buurt bekend maken dat zij actief is door zoveel mogelijk mensen te vertellen waarvoor moeders bij haar terecht kunnen. De opvoedambassadeur biedt een luisterend oor en geeft tips op basis van haar eigen opvoedervaringen. De kennis uit de training kan hierbij dienen als kader waarbinnen gehandeld wordt. Wanneer de opvoedambassadeur te maken krijgt met zware problematiek (bijvoorbeeld signalen van radicalisering of uitreizen) neemt zij contact op met de organisatie of verwijst zij door naar de juiste instanties. De gesprekken zijn altijd vertrouwelijk en laagdrempelig en kunnen op verschillende plekken plaatsvinden, zoals thuis, op het schoolplein of in een buurthuis.

Conclusies beschrijving en onderbouwing interventie

Uit de beschrijvingen van de doelstellingen, de theoretische onderbouwing en de inhoudelijke uitwerking van de interventie concluderen we dat alle zes subdoelstellingen door de interventie worden geadresseerd. Op basis van de interviews en observaties constateren we bovendien dat de beschreven onderwerpen ook daadwerkelijk worden behandeld tijdens de trainingssessies. We constateerden ook variaties in het verloop van de training. Dit heeft onder meer te maken met de samenstelling van de groepen en de aanpak door individuele trainers. Daardoor wordt soms bij bepaalde thema's langer stil gestaan en discussies uitgebreider gevoerd, waardoor sommige onderwerpen korter of langer behandeld worden dan vooraf was beoogd. Op basis van de interventiebeschrijving die het Kennisplatform Integratie en Samenleving heeft gemaakt zal Attanmia de opzet van de training verder structureren en stroomlijnen.

Praktijkevaluatie training Weerbaar opvoeden

De volgende stap in de evaluatie is: worden de doelen van de interventie in de praktijk gerealiseerd? Onderzoek naar effectiviteit bestaat idealiter uit een slimme mix van onderzoeksmethoden. Dit onderzoek bestond uit observatie bij zes van de acht

verschillende groepen van de training Weerbaar opvoeden, diepte-interviews met twaalf moeders en documentenanalyse van zowel de uitvoering van de interventie, als de randvoorwaarden voor een goede uitvoering en de waardering en ervaren opbrengsten van de interventie door betrokkenen. Ervaren opbrengsten zijn in essentie subjectief, strikt genomen kunnen we dus niet spreken over 'bewezen effecten' van de interventie. Wel konden we via de deelnemende moeders (aangevuld met duidende interviews met trainers en samenwerkingspartners (buurthuizen, middelbare school), documentenanalyse en observaties) vaststellen hoe de moeders de aanpak en uitvoering van de training hebben ervaren, wat sterke punten en verbeterpunten zijn en welke doelen zijn behaald.

De volgende onderwerpen kwamen daarbij aan bod.

- *Oordeel over de trainingen.*
'Wat vond u goed aan de training', 'wat vond u minder goed aan de training (en heeft u suggesties hoe dit beter kan)'; 'Hoe heeft u de vorm van de training en de werkwijze ervaren', 'Zijn er nog zaken waar u graag op door had willen gaan'. Ook is doorgevraagd op: 'voorziet de training daadwerkelijk in behoeften bij moeders, welke behoeften zijn dat?'.
• *Ervaren opbrengsten.*
'Welke opbrengsten van de training ervaart u, welke veranderingen ziet u na het volgen van de training' (doorgevraagd is op: bij uzelf, en bij anderen).
• De onderzoekers hebben verder doorgevraagd op zaken die gezegd zijn in de plenaire sessies en die hem/haar opvielen, nadere vragen opriepen of nog niet geheel duidelijk waren.

Conclusies ervaren opbrengsten training Weerbaar opvoeden

Concluderend stellen we vast dat zowel de moeders als samenwerkingspartners de inhoud en vorm van de training positief beoordelen. De moeders geven bovendien aan dat zij ten aanzien van de thema's die in de training zijn behandeld meer kennis hebben gekregen en zich bewuster zijn geworden van opvoedingsproblematiek en handelingsmogelijkheden. In die zin kunnen we vaststellen dat de training heeft bijgedragen aan meer weerbaarheid van moeders in het opvoeden tegen radicalisering. In welke mate de toegenomen kennis en bewustwording zich concreet vertaalt in ander gedrag of handelen in de thuissituatie, of in het vaker inroepen bij problemen hulp van andere moeders of instanties, is op basis van deze evaluatie niet vast te stellen. Wel is duidelijk dat moeders zich vaardiger voelen om kwesties inzake opvoeding en radicalisering bespreekbaar te maken en ook vaker hierover met anderen praten, zowel thuis als met andere moeders. De trainingen voorzien in de behoeften van de moeders, zoals hoe moeders signalen van radica-

lisering kunnen oppikken van hun kinderen. Moeders geven aan dat ze meer op hun kinderen zijn gaan letten. Ze vinden de relevantie van de in de training behandelde thema's hoog. Alle thema's zijn volgens de moeders belangrijk om 'weerbaarder' te kunnen opvoeden. Moeders hebben geleerd om 'alserter te zijn en beter signalen van de kinderen op te pikken' en 'het thuis en met andere moeders zaken bespreekbaar te maken'. Moeders zeggen veel te hebben gehad aan de opvoedkundige aspecten van de training. Aan opvoedingsvaardigheden als luisteren naar kinderen, positieve bekrachtiging en minder eenrichtingsverkeer in de opvoeding. De moeders zijn zich er bewuster van geworden dat communicatie met hun kinderen belangrijk is. De belangrijkste succesfactor vinden zowel de deelnemende moeders als de externe partners dat de trainers erin slagen om tijdens de training een sfeer van vertrouwen te creëren met en tussen deelnemers.

Praktijkevaluatie traject 'Opvoedambassadeurs'

Wat zijn volgens deelnemende moeders en andere betrokkenen de ervaringen en ervaren opbrengsten van het traject 'Opvoedambassadeurs'? We hebben twaalf diepte-interviews afgenomen met opvoedambassadeurs. Alle vier de trainingen van de nieuwe groep opvoedambassadeurs zijn bijgewoond en geobserveerd, evenals zes intervisiebijeenkomsten. Ook analyseerden we verslagen van intervisiebijeenkomsten en voortgangsgesprekken. En namen we diepte-interviews af met medewerkers van ketenpartners (buurthuizen, middelbare school, gemeente). We gingen in op de waardering en ervaringen van de moeders en andere betrokkenen (wat ging goed en wat ging minder goed; ervaren opbrengsten voor deelnemende moeders; aansluiting bij behoeften). Ook vroegen we naar de toepasbaarheid van aangeleerde kennis en vaardigheden en naar de ervaren opbrengsten voor de moeders die door opvoedambassadeurs worden benaderd. Verder is de integriteit van de interventie vastgesteld (is de implementatie van het traject volgens plan verlopen) en identificeerden we knelpunten in de uitvoering en succes- en faalfactoren.

Conclusies ervaren opbrengsten traject 'Opvoedambassadeurs'

Concluderend stellen we vast dat de uitvoering van het traject 'Opvoedambassadeurs' grotendeels voldoet aan de doelen en verwachtingen die van tevoren gesteld zijn. De twintig opvoedambassadeurs hebben ieder twintig (of meer) moeilijk bereikbare moeders bereikt, dus in totaal minimaal 400. Ook alle geplande activiteiten, zoals trainingen, interventiebijeenkomsten en individuele gesprekken zijn uitgevoerd. De integriteit van de interventie is om deze reden hoog te noemen. Maar er zijn ook

enkele knelpunten. Het blijkt niet altijd even makkelijk om nieuwe opvoedambassadeurs te werven; er bestaat bij de doelgroep veel onduidelijkheid over vrijwilligerswerk; en het blijkt moeilijk een gelijkmatige spreiding van opvoedambassadeurs door de stad te realiseren.

Het traject 'Opvoedambassadeurs' wordt over het algemeen positief gewaardeerd door ketenpartners als buurthuizen, middelbare scholen en de gemeente. Zij vinden het contact en de samenwerking met stichting Attanmia prettig. Ook geven zij aan dat de stichting inspeelt op een probleem dat daadwerkelijk leeft in de samenleving. Met name het vertrouwen tussen de opvoedambassadeurs en de organisatie wordt door de ketenpartners hooggewaardeerd. Ook de deelnemende moeders zijn positief over de uitvoering en opbrengsten van 'Opvoedambassadeurs'. De geïnterviewde moeders geven aan dat zij veel aan de trainingen gehad hebben. Zonder uitzondering hebben zij het gevoel dat ze veel nieuwe kennis hebben opgedaan over radicalisering en de oorzaken die hieraan ten grondslag kunnen liggen. Ook geven de moeders aan meer geleerd te hebben over hulpverlening in de Nederlandse context ('de sociale kaart') en de werking van de Nederlandse maatschappij in het algemeen. Met name het dagdeel over effectief communiceren wordt positief beoordeeld door de moeders. De moeders geven aan dat deze oefeningen voor een groot deel hebben bijgedragen aan het verbeteren van hun communicatieve vaardigheden. Het helpt hen contact te leggen met de moeilijk bereikbare doelgroep. Wat opviel is dat de geïnterviewde moeders aangeven dat het feit dat de trainingen gegeven worden in een groep bijdraagt aan het succes van de training. In deze informele groepssetting durven de moeders open te zijn over hun ervaringen en herkennen zij veel casuïstiek bij elkaar. De meerderheid van de respondenten geeft aan dat zij positieve verandering hebben gezien in de situaties van de vrouwen die zij in de praktijk helpen. Vooral bij kleinere opvoedvragen geven de moeders aan dat hun advies effect heeft.

Vanuit de interviews met opvoedambassadeurs zijn ook enkele knel- en verbeterpunten naar voren gekomen. De opvoedambassadeurs blijken met relatief zware problematiek te maken te kunnen krijgen. Alhoewel moeders weten dat zij met vragen altijd terecht kunnen bij stichting Attanmia, willen ze toch ook graag nog meer kennis en tips over hoe zij op het moment zelf situaties kunnen aanpakken, in plaats van achteraf. Dit zou kunnen bijdragen aan hun zelfvertrouwen om problemen van andere vrouwen aan te kunnen pakken. Een ander issue is dat opvoedambassadeurs het gevoel hebben dat zij na een jaar erg abrupt stoppen met hun werk. Met het eindigen van het project verdwijnt ineens een belangrijk contactpersoon in de wijk. Veel opvoedambassadeurs geven aan het werk langer dan een jaar te willen doen, om continuïteit binnen de wijk te behouden.

1.1 Introductie interventie

De interventie **Weerbaar opvoeden tegen radicalisering** heeft als doel moeders te leren hoe zij hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden, zodat hun kinderen minder vatbaar zijn voor radicalisering. De focus van dit programma ligt op het overdragen van kennis over onderwerpen die met islamitische radicalisering samenhangen, het creëren van meer bewustzijn over het belang van deze onderwerpen en het aanleren van vaardigheden die de moeders kunnen helpen om hun kinderen weerbaar op te voeden. Het overdragen van kennis, het creëren van bewustzijn en het aanleren van vaardigheden gebeurt in zes dagdelen, met ieder een ander thema. Wat deze interventie uniek maakt, is dat de trainingen zich enkel richten op islamitische moeders.

Het traject 'Opvoedambassadeurs' is naast de zes trainingsdagdelen van moeders de tweede component van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering. Dit traject zet zogenaamde opvoedambassadeurs in om in contact te komen met moeders die de stichting zelf niet kan bereiken. Dit kan komen doordat moeders sociaal geïsoleerd zijn, of de Nederlandse taal niet goed machtig zijn. De opvoedambassadeurs zetten zich daarom in om deze moeders door middel van individueel contact te helpen bij problematiek binnen het gezin. Deze problematiek kan gaan over radicalisering, maar kan ook betrekking hebben op andere problemen in de huiselijke sfeer, zoals bijvoorbeeld huiselijk geweld. De opvoedambassadeur functioneert binnen dit contact als informeel steunpunt. Om hun functie goed te kunnen uitoefenen volgen de opvoedambassadeurs allemaal een training van vier dagdelen. In deze training krijgen zij informatie over het benaderen van (geïsoleerde) moeders en oefenen zij met verschillende gesprekstechnieken. Ook leren zij welke instanties zij kunnen inschakelen wanneer zij te maken krijgen met (zware) problematiek.

1.2 Aanleiding

De interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering is ontwikkeld ten gevolge van twee ontwikkelingen. Ten eerste speelt deze interventie in op een behoefte vanuit de (islamitische) Nederlandse samenleving om het probleem van radicalisering bij de kern aan te pakken. In 2014 en 2015 gaf stichting Attanmia in samenwerking met de universiteit van Utrecht een training over opvoeding en burgerschap. Tijdens deze trainingen werden veel vragen gesteld over de actuele ontwikkelingen omtrent radicalisering en de invloed van Islamitisch extremisme op jongeren in Nederland. Ook werd duidelijk dat de terroristische aanslagen in Parijs en elders niet alleen veel hebben losgemaakt in de samenleving, maar ook bij groepen moeders die Attanmia in Rotterdam bereikt via opvoedingstrainingen en andere sociale programma's en netwerken. Veel ouders gaven aan stil te willen staan bij het thema radicalisering, omdat zij zich zorgen maken over hun opgroeiende kinderen. Om aan deze behoefte van Rotterdamse ouders te voldoen en om bij te dragen aan de preventie van radicalisering is het project Weerbaar Opvoeden tegen Radicalisering in september 2015 gestart.

Ten tweede wil stichting Attanmia door middel van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering een bijdrage leveren aan de landelijke preventieve aanpak van radicalisering bij jongeren. Op 29 augustus 2014 stuurde het kabinet het 'Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme' naar de Tweede Kamer. Het programma bevatte zowel op repressief als op preventief terrein een breed scala aan maatregelen. Een belangrijk deel van deze maatregelen heeft betrekking op preventie van radicalisering bij jeugdigen. Stichting Attanmia is in Rotterdam een samenwerking aangegaan met de Directie Veiligheid van de gemeente Rotterdam en lokale (zelf-) organisaties en actieve vrouwengroepen om dit doel te bereiken.

Het Kennisplatform Integratie & Samenleving heeft een beschrijving, onderbouwing en praktijkevaluatie uitgevoerd van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering (bestaande uit de trainingen Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs'). Doelstelling hiervan is om de doelstellingen, methoden en resultaten van 'weerbaar opvoeden' en 'opvoedambassadeurs' nader te beschrijven en te dissemineren naar het beleid en het veld.

1.3 Beschrijving, onderbouwing en praktijkevaluatie van de interventie

In dit rapport worden de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering (training Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs') beschreven. Allereerst beschrijven we het (hoofd)probleem waarop de interventie zich richt: *'Islamitische moeders ervaren moeilijkheden bij het opvoeden in de Nederlandse context, wat hun kinderen vatbaar maakt voor radicalisering'*; en welke resultaten (doelen) de interventie wil realiseren. Hierbij worden subproblemen en subdoelen onderscheiden.

De evaluatie van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering bestaat vervolgens uit meerdere onderdelen. Het eerste onderdeel is een (wetenschappelijke) onderbouwing van de interventie. Vertrekpunt voor deze analyse is de vraag in hoeverre op basis van wetenschappelijke inzichten kan worden onderbouwd dat de (sub)doelen van de interventie kunnen bijdragen aan (de oplossing van) het (hoofd)probleem, en de onderliggende subproblemen.

Het tweede onderdeel van de evaluatie betreft de methode van de interventie. De interventie heeft meerdere (sub)doelstellingen. Om deze (sub)doelstellingen te kunnen realiseren zet de interventie meerdere methodieken in. Deze methodieken worden beschreven. Hierbij maken we helder wat de relatie is tussen de betreffende methodieken en de (sub)doelstellingen van de interventie. Hiernaast vindt op hoofdlijnen onderbouwing plaats van de gehanteerde methodieken zelf.¹ Ook worden verschillende praktische zaken besproken die nodig zijn om de interventie te kunnen faciliteren en uitvoeren.

Een praktijkevaluatie van Weerbaar opvoeden tegen radicalisering maakt ten slotte inzichtelijk hoe in de praktijk deelnemende moeders en andere betrokkenen oordelen over de interventie en welke opbrengsten van de interventie worden ervaren.

¹ In een eventueel vervolgtraject kunnen individuele methodieken meer gedetailleerd theoretisch onderbouwd worden.

1.4 Toelichting op evaluatiemethode²

Als eerste stap heeft het Kennisplatform Integratie en Samenleving een handboek van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering gemaakt. Een handboek maakt een interventie toepasbaar voor anderen. In zo'n handboek wordt een interventie zo concreet mogelijk op papier gezet, zodat met het handboek in de hand de interventie (ook door anderen) in praktijk kan worden gebracht.

Voorbeelden van onderwerpen die in het handboek worden uitgewerkt:

- Wat is het hoofddoel van de interventie?
- Wat zijn de meer concrete subdoelen?
- Wie is de doelgroep en hoe wordt de doelgroep geselecteerd?
- Welke activiteiten worden ondernomen?
- Wat is de locatie van uitvoering?
- Welke kennis en vaardigheden hebben uitvoerders nodig?

Daarnaast is het belangrijk om goed uit te kunnen leggen waarom een aanpak werkt. Om goed te kunnen onderbouwen waarom een interventie in staat is om een probleem te voorkomen, verminderen of op te lossen is eerst een heldere analyse van het vraagstuk nodig. Relevante vragen daarbij zijn:

- Voor welk probleem is de interventie ontwikkeld?
- Wat is de aard, ernst, spreiding en gevolgen van het probleem?
- Welke factoren spelen een rol bij het veroorzaken, het in stand houden of het verergeren van het probleem?

Een goede onderbouwing is een samenhangend verhaal dat uitlegt waarom het beoogde doel te bereiken is met een bepaalde aanpak bij de gekozen doelgroep. Door daarbij gebruik te maken van beschikbare (wetenschappelijke) kennis wordt onderbouwing extra overtuigend. Ook dient inzichtelijk te worden gemaakt welke factoren de interventie aanpakt. De gekozen factoren geven ook richting bij het aanscherpen van de (sub)doelen. Tot slot staat men voor de uitdaging om aannemelijk te maken dat met de aanpak ook daadwerkelijk de doelen bij de doelgroep bereikt kunnen worden. Dit kan worden gedaan door per subdoel kort weer te geven welke aanpak wordt gebruikt om dat doel te bereiken.

De hierboven genoemde elementen voor een goede onderbouwing zijn verwerkt in hoofdstukken 1, 2, 3, 4 en 5 van dit rapport.

² Deze toelichting is gebaseerd op M. Booijsink (2016). *Bouwstenen voor een effectieve sociale interventie*. Utrecht: Movisie. Zie ook: <https://www.movisie.nl/artikel/bouwstenen-effectieve-sociale-interventie>.

De volgende stap betreft de resultaten van de interventie: worden de doelen van de interventie in de praktijk gerealiseerd? Onderzoek naar effectiviteit bestaat idealiter uit een slimme mix van onderzoeksmethoden. In het evaluatieonderzoek van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering is gebruik gemaakt van observatie en onderzoek naar de ervaren opbrengsten. Dit type onderzoek is gericht op de waardering van de interventie en ervaren opbrengsten door de betrokken uitvoerders en deelnemers. Zijn zij tevreden over de verschillende onderdelen van de interventie? Heeft de interventie opgeleverd wat zij ervan verwachtten? Er wordt achterhaald welke betekenis de doelgroep verleent aan de met de interventie behaalde resultaten. Ervaren opbrengsten zijn in essentie subjectief, strikt genomen kunnen we dus niet spreken over 'bewezen effecten' van de interventie. Daartoe zouden herhaalde metingen uitgevoerd moeten worden bij een experimentele groep en een controlegroep. Wel hebben we vastgesteld bij deelnemende moeders (aangevuld met duidende interviews met trainers en samenwerkingspartners, documentenanalyse en observaties) hoe zij de aanpak en uitvoering van de training hebben ervaren, wat sterke punten en verbeterpunten zijn van de aanpak, en welke doelen zijn behaald.

2

Probleemschets

Voordat de beschrijving van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering aan bod komt, gaan we eerst dieper in op het probleem waar deze interventie zich op richt. We bespreken waarom het problematisch is als moeders moeite hebben met het weerbaar opvoeden van hun kinderen, en waarom weerbaar opvoeden kan dienen als buffer tegen radicalisering. Deze interventie richt zich niet op de individuen die mogelijk radicaliseren, maar op de moeders van deze personen. Deze moeders worden gezien als sleutelfiguren die een belangrijke rol kunnen spelen in het weerbaarder maken van hun kinderen tegen radicalisering, ook als hier nog geen signalen voor zijn. Wanneer moeders wel signalen van radicalisering opgepikt hebben wordt hen door middel van deze interventie geleerd hoe zij hiermee om kunnen gaan.

In deze interventie wordt moeders in zes dagdelen geleerd hoe zij hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden, zodat hun kinderen minder vatbaar worden voor radicalisering. In islamitische gezinnen met kinderen rond de puberleeftijd kunnen risicofactoren aanwezig zijn die ervoor zorgen dat kinderen vatbaar worden voor radicalisering. Wij spreken deze in onderstaande kort door.

Islamitische jongeren leven in verschillende werelden. Zij hebben daarom vaak verschillende identiteiten: op school, op straat en thuis. Ouders van deze jongeren hebben hier vaak geen weet van, en daardoor liggen de *leefwerelden* van moeder en kind vaak ver uit elkaar. Hierdoor weten moeders vaak niet met wat hun kind zich bezighoudt. Kinderen kunnen hierdoor het gevoel krijgen dat zij niet altijd met belangrijke vragen over hun identiteit bij hun moeder terecht kunnen. Bovendien voelen moeders zich vaak *niet verbonden met de Nederlandse maatschappij*, waardoor het voor hun kinderen ook moeilijker wordt zich verbonden te voelen met Nederland.

Daarnaast hebben moeders vaak *weinig kennis van internationale ontwikkelingen rondom radicalisering*, waardoor zij geen antwoord kunnen geven op vragen die hun kinderen hebben

over het geloof en/of radicalisering. Dit kan een reden zijn dat jongeren zelf op zoek gaan naar informatie, waardoor zij bijvoorbeeld online in aanraking kunnen komen met radicaal gedachtegoed. Indien dit het geval is zijn moeders vaak niet in staat *kritisch te reflecteren* op de (vaak eenzijdige) ideeën die hun kinderen hier opdoen. Door deze factoren kan *open communicatie* in islamitische gezinnen lastig zijn. Bovendien zitten onderwerpen als radicalisering en extremisme vaak in de *taboesfeer*, wat het voeren van een gesprek over radicalisering of het geloof extra lastig kan maken.

Al bovengenoemde factoren kunnen eraan bijdragen dat kinderen vatbaar zijn of worden voor radicale denkbeelden. Een probleem hierbij is dat moeders met een islamitische achtergrond het soms lastig vinden *hulp in te roepen* wanneer zij merken dat hun kind zich anders begint te gedragen of problematisch gedrag gaat vertonen. Dit leidt ertoe dat er niet op tijd professionele hulp ingeschakeld kan worden wanneer jongeren (dreigen te) radicaliseren.

In lijn met deze probleemschets kan het volgende hoofdprobleem en subproblemen geïdentificeerd worden:

HOOFDPROBLEEM:

Islamitische moeders ervaren moeilijkheden bij het opvoeden in de Nederlandse context, wat hun kinderen vatbaar maakt voor radicalisering.

SUBPROBLEMEN:

1. Moeders kunnen niet open communiceren met hun kinderen.
2. De werelden van moeder en kind liggen ver uit elkaar.
3. Moeders voelen zich niet betrokken bij de Nederlandse samenleving.
4. Moeders hebben geen inzicht in internationale ontwikkelingen met betrekking tot radicalisering.
5. Moeders kunnen niet kritisch met informatie omgaan.
6. Moeders roepen bij problemen niet snel hulp in van andere moeders of instanties.

Het hoofdprobleem en de subproblemen kunnen schematisch worden weergegeven zoals in de onderstaande figuur:

In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de (sub)doelen van de interventie om het hoofdprobleem en de subproblemen in positieve richting te beïnvloeden.

3

Doelstelling, doelgroep, uitvoerders interventie

3.1 Hoofd- en subdoelen van de interventie

In de probleemschets kwam naar voren dat islamitische moeders moeite kunnen hebben om hun kinderen weerbaar op te voeden, waardoor hun kinderen vatbaar kunnen zijn voor radicalisering. In aansluiting op deze probleemstelling kunnen de subdoelen van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering als volgt worden gedefinieerd:

1. Moeders kunnen open communiceren.
2. Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de culturele leefwereld(en) van hun kind(eren).
3. Moeders roepen bij problemen hulp in van andere moeders of instanties.
4. Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.
5. Moeders hebben inzicht in internationale ontwikkelingen rondom radicalisering.
6. Moeders kunnen kritisch met informatie omgaan.

De subdoelen hebben betrekking op zowel bewustwording van moeders, kennisontwikkeling en het aanleren van vaardigheden. Dit wordt beschreven in de methodiekbeschrijving van de training Weerbaar opvoeden (paragraaf 5.3).

De subdoelen kunnen als volgt aan de subproblemen gekoppeld worden:

Hoofdprobleem	Subprobleem	Subdoel
Islamitische moeders ervaren moeilijkheden bij het opvoeden van hun kinderen in de Nederlandse context, wat hun kinderen vatbaar maakt voor radicalisering.	Moeders kunnen niet open communiceren met hun kinderen	Moeders kunnen open communiceren met hun kinderen
	De werelden van moeder en kind liggen ver uit elkaar	Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de culturele leefwereld(en) van hun kind(eren)
	Moeders voelen zich niet betrokken bij de Nederlandse samenleving	Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving
	Moeders hebben geen inzicht in internationale ontwikkelingen rondom radicalisering	Moeders hebben inzicht in internationale ontwikkelingen rondom radicalisering
	Moeders kunnen niet kritisch met informatie omgaan	Moeders kunnen kritisch met informatie omgaan
	Moeders roepen bij problemen niet snel hulp in van andere moeders of instanties	Moeders roepen bij problemen hulp in van andere moeders of instanties

Uit de bovenstaande tabel wordt duidelijk dat subproblemen en subdoelen van de interventie veelal een directe link hebben. Ten aanzien van het subprobleem 'moeders voelen zich niet betrokken bij de Nederlandse samenleving' geldt dat 'betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving' een breed en verstrekkend concept is dat bestaat uit veel gradaties en verschijningsvormen (attitudes, gedrag, participatie e.d.). De interventie beoogt er minimaal aan bij te dragen dat moeders zich in ieder geval bewust zijn van het belang om betrokken te zijn bij de Nederlandse samenleving.

3.2 Doelgroep

De doelgroep van de interventie is Islamitische moeders die meer kennis willen opdoen over het weerbaar opvoeden van hun kinderen, om zo radicalisering tegen te gaan.

Kenmerken	Doelgroep: moeders
Geslacht	Vrouw
Leeftijd	Alle leeftijden
Ontwikkelingsfase	Volwassen
Etnische groepering	Divers, met name Marokkaans
Sociaaleconomische status	Divers
Religie	Moslim
Opleidingsniveau	Divers

Relevante kenmerken

De interventie Weerbaar opvoeden is bedoeld voor moeders met kinderen van alle leeftijden. De interventie is echter wel met name toegespitst op moeders met een islamitische achtergrond. De interventie bereikt met name vrouwen met een lagere sociaaleconomische status, hoewel dit geen voorwaarde is om mee te doen met dit programma. De interventie is gericht op moeders (en grootmoeders) van +/- 18 tot 65 jaar oud.

Diversiteit

De toegang tot het project wordt laagdrempelig gehouden. Zo kunnen moeders met verschillende etnische achtergronden deelnemen, alhoewel de focus ligt op moeders met een Marokkaanse achtergrond. Moeders die geen islamitische achtergrond hebben worden niet uitgesloten van deelname, maar de ervaring leert dat dit het effectief volgen van de trainingen wel bemoeilijkt. Ook kunnen moeders met een verschillend intelligentie- en opleidingsniveau deelnemen aan de interventie. Moeders met een beperkte kennis van de Nederlandse taal zullen ook in staat zijn de trainingen te volgen, aangezien de trainingen (voor een deel) in het Arabisch gegeven zullen worden.

Indicatiecriteria

- Moeder zijn of moeder worden in de nabije toekomst.
- Een islamitische achtergrond hebben.
- Willen reflecteren op en meer leren over de opvoeding van de kinderen in de context van de specifieke woonplaats.
- De moeder wil zich verdiepen in haar rol als opvoeder.
- De moeder staat open voor verhalen en problemen van andere opvoeders.
- De moeder is bereid de geleerde vaardigheden uit de training thuis toe te passen.
- De moeder is in staat en bereid alle zes dagdelen van de training aanwezig te zijn.

3.3 Wie kan de interventie uitvoeren?

De interventie Weerbaar opvoeden wordt thans alleen uitgevoerd in de gemeente Rotterdam door Stichting Attanmia. Uiteraard is het mogelijk dat de interventie ook in andere gemeenten geïmplementeerd wordt, en uitgevoerd door andere organisaties dan Attanmia. Onderstaand worden hiertoe enkele condities en randvoorwaarden toegelicht. De interventie kan uitgevoerd worden door instanties zoals stichtingen en welzijnsinstellingen die een groot bereik hebben binnen de islamitische gemeenschap. Islamitische moeders, de doelgroep waar deze interventie zich op richt, zijn namelijk niet altijd even makkelijk te bereiken. Contacten binnen buurthuizen, moskeeën en scholen zijn dan ook essentieel voor de werving van deze moeders voor de trainingen van Weerbaar opvoeden. Bovendien is het van belang dat de doelgroep de aanbieder van de interventie vertrouwt, gezien het gevoelige onderwerp van deze interventie. Indien er sprake is van een hoge drempel voor de moeders om in contact te komen met de instantie, dan is een warme overdracht vanuit Stichting Attanmia een optie. Stichting Attanmia kan het eerste contact leggen met de doelgroep en in samenwerking met de instantie de trainingen opstarten. Vervolgens zal Stichting Attanmia geleidelijk de organisatie en communicatie met de doelgroep overdragen naar de trekker.

De instantie zal trainers moeten kunnen inzetten die de Arabische taal beheersen (met name het Marokkaans dialect), kennis hebben van de islam, persoonlijke ervaringen met een 'islamitische' opvoedstijl hebben én kennis hebben van de opvoedstijl die tijdens de trainingen wordt uitgedragen. Deze opvoedstijl kan gedefinieerd worden als een opvoedstijl waarin ouders duidelijk regels stellen maar tegelijkertijd oog hebben voor de wensen en behoeften van het kind. De verdere voorwaarden waar de trainers aan moeten voldoen (zoals opleidingseisen) worden beschreven in paragraaf 5.2. Daarnaast moet de instantie een adequate trainer in huis hebben die deze trainers kan opleiden. Ten slotte moet een medewerker binnen de organisatie de rol van projectleider op zich kunnen nemen om de werving van deelnemers, het onderhouden van contact met deelnemers en het regelen van praktische zaken op zich te nemen. Deze projectleider moet minstens een hbo-diploma hebben, communicatief vaardig zijn en organisatorisch sterk.

4

Theoretische onderbouwing interventie

4.1 Weerbaarheid en weerbaar opvoeden

Dit hoofdstuk gaat in op de (wetenschappelijke) onderbouwing van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering. Vertrekpunt voor deze analyse is de vraag in hoeverre op basis van wetenschappelijke inzichten kan worden onderbouwd dat de (sub)doelen van de interventie kunnen bijdragen aan (de oplossing van) de in het vorige hoofdstuk geïdentificeerde (hoofd)probleem en onderliggende subproblemen.

Paragraaf 4.1 gaat in op de begrippen 'weerbaarheid' en 'weerbaar opvoeden'. In paragraaf 4.2 beschrijven we wetenschappelijke inzichten in de relatie tussen opvoeding en radicalisering, waarbij we ingaan op de relevantie hieromtrent van de subdoelen van de interventie.

WEERBAARHEID

De interventie wil moeders handvatten bieden bij de opvoeding van hun kinderen, zodat zij minder vatbaar zijn voor radicalisering. Maar wat houdt weerbaarheid nu precies in? Het concept 'weerbaarheid' kan gedefinieerd worden als de capaciteit van mensen om weerstand te bieden aan risicovolle ervaringen, en stress en tegenslag te weerstaan (Rutter, 2006 in: Mann, Doosje, Konijn, Nickolson, Moore & Ruigrok, 2015:21). Het sleutelement van weerbaarheid is het succesvol omgaan met uitdaging, stress of gevaar (ibid.). Centraal bij weerbaarheid staat dus het vermogen van mensen evenwichtig en stabiel te blijven, en goed te blijven functioneren ondanks bepaalde ongunstige gebeurtenissen (ibid.). Weerbaarheid tegen extremistische boodschappen kan vervolgens gedefinieerd worden als 'de mate waarin burgers extremistische invloeden aan de hand van cognitieve, affectieve en gedragsmatige indicatoren weerstaan en/of zich daartegen verzetten' (Mann et al, 2015:28). Het gaat hier dan vooral over het weerstaan van extremistische overredende boodschappen.

Uit de literatuur komen verschillende beschermende factoren ten aanzien van radicalisering naar voren. Mann et al (2015) hebben deze factoren onderverdeeld in drie categorieën, namelijk cognitie, emotie/affect en gedrag. Bij *cognitie* gaat het om flexibiliteit en veerkracht; het vermogen om terug te veren na tegenslag. Dit hangt samen met een zelf-reflectieve manier van denken, waarbij ruimte is voor nuancering. Bij *emotie/affect* gaat het name over een gevoel van zelfvertrouwen, persoonlijke kracht en zelfdeterminatie. Hierbij is het geloof dat men zelf zijn of haar omgeving en de uitkomst van gebeurtenissen kan beïnvloeden van belang. Ook hoort hier een gevoel van binding met anderen en de gemeenschap bij. Ten slotte gaat het bij *gedrag* over het onderhouden van positieve relaties met anderen en sociaal kapitaal. Burgerparticipatie is hierbij een belangrijk begrip: de betrokkenheid van personen bij de buurt. Ook is het hierbij belangrijk dat personen op zoek gaan naar steun van anderen wanneer dat nodig is (Mann et al, 2015:25).

WEERBAAR OPVOEDEN

Moeders kunnen fungeren als sleutelfiguren bij het voorkomen van radicalisering. Deze interventie richt zich op de preventie van radicalisering: het voorkomen dat jongeren in de toekomst vatbaar worden voor radicalisering. De gedachte achter deze interventie is dat moeders hun kinderen weerbaar kunnen maken tegen radicalisering door hen weerbaar op te voeden. Uit de literatuur komt naar voren dat een gezin weerbaar is wanneer daarbinnen moeilijke thema's bespreekbaar zijn, de band tussen gezinsleden goed is, en men voldoende kennis heeft om radicaal gedachtegoed bij elkaar te herkennen (Mann et al, 2015:30). In overeenstemming met de inzichten uit de literatuur over weerbaarheid en radicalisering (zie paragraaf 4.2), ligt bij de interventie weerbaar opvoeden de nadruk dan ook op de volgende thema's:

- Inzicht in de verschillende leefwerelden waar islamitische jongeren zich in bevinden.
- Belang inzien van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.

- Het hebben van kennis over de internationale ontwikkelingen met betrekking tot radicalisering.
- Het kritisch kunnen omgaan met informatie.
- Open communicatie.
- Het inroepen van hulp van anderen bij problemen.

Het creëren van bewustzijn is het belangrijkste onderdeel van de training Weerbaar opvoeden. De moeders leren zich bewust te zijn van hun invloed als ouder op de ontwikkeling van hun kinderen, en leren zich bewust te zijn waarom de bovengenoemde thema's binnen de opvoeding van hun kinderen belangrijk zijn. De relatie tussen deze onderwerpen en het proces van radicalisering staat dan ook steeds centraal. Naast het creëren van bewustzijn focust de training van Weerbaar opvoeden zich op de overdacht van kennis en het opdoen van concrete vaardigheden die de moeders kunnen helpen bij het weerbaar opvoeden.

4.2 De relatie tussen opvoeding en radicalisering

In dit onderdeel gaan we dieper in op de relatie tussen opvoeding en radicalisering. Door een complex samenspel van verschillende factoren kunnen personen ontvankelijk worden voor radicalisering. Sommige van deze factoren hangen nauw samen met opvoeding. Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste factoren die een voedingsbodem voor radicalisering kunnen vormen. Voor dit overzicht is gebruik gemaakt van inzichten uit de literatuur en ervaringen van organisatoren en trainers van het project Weerbaar opvoeden van stichting Attanmia.

IDENTITEIT

Het ontwikkelen en behouden van een positieve identiteit is erg belangrijk voor islamitische jongeren. Onderzoek laat namelijk zien dat deze jongeren met name worstelen met een zogenaamde 'hybride identiteit'. In de studie van Buijs, Demant en Hamdy (2006) komt bijvoorbeeld naar voren dat Marokkaanse jongeren een afstand voelen tot hun ouders, maar ook tot de Nederlandse samenleving. Zij voelen zich nergens echt thuis. Dit komt doordat jongeren in verschillende culturen leven: de straat-, school- en de thuiscultuur. Het is voor deze jongeren vaak lastig deze culturen en de verschillende normen en waarden die bij deze culturen horen te verenigen (Attanmia, 2016:17). De zoektocht naar status, identiteit en sociale binding kunnen risicofactoren zijn, die jongeren ertoe kunnen bewegen zich aan te sluiten bij radicale groepen (Doosje, De Wolf, Mann, & Feddes, 2015: 22). Moslimjongeren hebben bovendien een gebrek aan oudere leiders en rolmodellen (bijvoorbeeld de gebedsleider van de moskee of een islamitische docent op school), waardoor de kloof tussen ouderen en jongeren versterkt wordt (ibid.). Door deze zoektocht naar identiteit zijn jongeren vatbaarder voor

islamitisch fundamentalisme (Geelhoed, 2011: 226-227). Hoe sterker iemand de zoektocht naar identiteit ervaart, hoe minder sterk deze persoon weerstand kan bieden tegen extremistische boodschappen (ibid.).

DE LEEFWERELDEN VAN MOEDER EN KIND LIGGEN VER UIT ELKAAR

Moslimouders hebben vaak onvoldoende inzicht in de Nederlandse samenleving om hun kinderen en de zojuist beschreven worsteling met het vinden van hun identiteit te kunnen begrijpen, en hen hierin waar nodig bij te sturen (Demant, Slotman, Buijs & Tillie, 2009: 91). Een van de redenen dat de leefwerelden van moeder en kind ver uit elkaar kunnen liggen, is dat moeders zich niet altijd betrokken voelen bij de Nederlandse maatschappij en zichzelf niet zien als Nederlander. Door gevoelens van uitsluiting en marginalisering kunnen moeders met een niet-Nederlandse afkomst het gevoel hebben geen volwaardig onderdeel van de samenleving te zijn. Deze gevoelens kunnen volledige participatie van vrouwen in de maatschappij bemoeilijken. Wanneer moeders het gevoel hebben hier geen volwaardig onderdeel van te zijn, dragen zij deze houding ook over op hun kinderen. In de literatuur over radicalisering komt naar voren dat een behoefte aan binding een grote rol speelt bij het proces van radicalisering. Dit wordt ook wel de sociaal culturele dimensie van radicalisering genoemd (Demant et al, 2009:102). Uit onderzoek van Weggemans et al (2015) komt naar voren dat geraldiseerde Syrië-gangers voor hun vertrek ernstige gevoelens van frustratie hadden ten aanzien van hun eigen positie in de maatschappij, of de positie van hun etnische groep in de maatschappij (Weggemans, 2015: 107). Deze gevoelens kunnen leiden tot wij- zij denken, waarbij men positiever gaat denken over de eigen groep en negatiever gaat denken over anderen (Broekhuizen, 2015: 23). Dit kan leiden tot het abstracter waarnemen van andersdenkenden, waarbij de drempel verlaagd wordt deze mensen schade aan te brengen (WODC, 2009:21). Het is belangrijk dat moeders trots kunnen zijn op zowel hun islamitische identiteit als de Nederlandse, en deze met elkaar kunnen verenigen om op deze manier gevoelens van achtergesteldheid te kunnen voorkomen. Meer kennis en bewustzijn over de eigen (biculturele) identiteit zorgt er bovendien voor dat moeders makkelijker inzicht kunnen krijgen in de verschillende identiteiten die hun kind heeft, en stelt hen in staat hun kinderen te ondersteunen in hun zoektocht naar identiteit.

MOEDERS HEBBEN GEEN INZICHT IN INTERNATIONALE ONTWIKKELINGEN

Een andere reden dat er een kloof tussen jongeren en moeders bestaat is dat moslimmoeders vaak niet op de hoogte blijken te zijn van de internationale ontwikkelingen rondom radicalisering en terrorisme. Jongeren kunnen hierdoor niet met hun vragen over deze onderwerpen bij hun ouders terecht en zij gaan daarom naar informatie zoeken op andere plekken, bijvoorbeeld op het internet.

Individen die geradicaliseerd zijn refereren vaak aan internationale conflicten waar moslims over de hele wereld in betrokken zijn. Onderzoek wijst uit dat berichtgeving over internationale conflicten een belangrijke rol speelt in radicale netwerken, met name als ideologische inspiratiebron (Demant et al, 2009: 81). Hierbij wordt vaak benadrukt dat moslims oneerlijk behandeld worden, en dat de internationale gemeenschap met twee maten meet als het gaat om moslims en niet-moslims. Internationale conflicten tussen het Westen en moslims dienen als een kader waarin de relatie tussen het Westen en moslims gedefinieerd wordt, veelal op een negatieve manier. Internationale conflicten waar moslims in betrokken zijn kunnen dan ook solidariteit oproepen op nationaal niveau, waarbij deze solidariteit de vorm aanneemt van een 'strijd' tegen het Westen met een heroïsch karakter (ibid.: 16). Jongeren die met vragen rondlopen over het geloof en radicalisering zijn extra vatbaar voor deze eenzijdige berichtgeving en propaganda.

Het is om de reden belangrijk moeders in staat te stellen de vragen van hun kinderen over internationale ontwikkelingen rondom radicalisering te beantwoorden, zodat zij een tegenwicht kunnen bieden aan de (eenzijdige) informatie waar hun kinderen mee te maken krijgen. Om deze reden is het noodzakelijk dat moeders neutrale informatie krijgen over internationale ontwikkelingen op het gebied van radicalisering. Het is belangrijk dat het hier om informatie gaat die zo min mogelijk gekleurd is door ideologische motieven, of om informatie slechts een kant van het verhaal belicht. Meer inzicht kweken in de ontwikkelingen die spelen omtrent radicalisering op internationaal niveau is bovendien een belangrijke stap in het aanleren van kritische denkvaardigheden, een andere vaardigheid waardoor de vatbaarheid voor extreme denkbeelden kan afnemen.

GEBREK AAN KRITISCHE DENKVAARDIGHEDEN

Uit onderzoeken onder radicaliserende jongeren komt naar voren dat ouders van radicaliserende jongeren geneigd zijn weg te kijken wanneer hun kinderen zich op extreme wijze uiten. Ouders grijpen niet op pedagogische wijze in door in gesprek te gaan, te reflecteren of door tegenwicht te bieden (Pels, 2014: 2). Bovendien meldt de literatuur dat ouders vaak niet op de hoogte

zijn van de effecten van het weggijken of niet kritisch reageren op extreme uitingen van hun kinderen (ibid.). Kinderen krijgen hierdoor geen kritische denkvaardigheden aangeleerd. Hierdoor zullen zij weinig vragen stellen over informatie die tot hen komt, en zullen zij vatbaarder zijn voor eenzijdige berichtgeving en propaganda van radicale groeperingen. Het is dus belangrijk dat kinderen van hun ouders leren hoe zij kritisch met informatie om kunnen gaan.

Om hiertoe in staat te kunnen zijn moeten ouders eerst leren hoe zij zelf kritisch kunnen kijken naar berichten die zij bijvoorbeeld op het nieuws horen. Een probleem hierbij is dat gebeurtenissen door extremistische ideologieën vaak geframed worden op een eenvoudige manier, waarbij men zwart-wit oplossingen aandraagt als oplossingen voor complexe vraagstukken. Personen die niet beschikken over kritische denkvaardigheden kunnen makkelijk beïnvloed worden door deze retoriek, en dit proces versterkt de steun voor extremistische denkbeelden. Om deze denkprocessen te kunnen bijsturen is het dus van belang dat personen zich niet enkel focussen op bepaalde (eenzijdige) ideologieën of denkbeelden, maar zich bewust zijn van de manier waarop zij hiermee omgaan. Door mensen op meer genuanceerde wijze te laten nadenken over boodschappen van radicale individuen of groepen vermindert de vatbaarheid voor deze boodschappen, omdat zij meer inzicht krijgen in de mechanismen die hieraan ten grondslag liggen (RAN, 2015:133). Wanneer moeders minder vatbaar zijn voor complottheorieën en radicale denkbeelden, kunnen zij deze houding ook op hun kinderen overbrengen.

GEBREK AAN OPEN COMMUNICATIE

Als gevolg van de hiervoor besproken factoren, kan open communicatie in islamitische gezinnen problematisch zijn. Jongeren die opgroeien in islamitische gezinnen kunnen bovendien te maken krijgen met een autoritaire opvoedingsstijl waarbij geboden en verboden hoog in het vaandel staan. De hiërarchie die bestaat tussen ouders en kinderen maakt het lastig om open gesprekken aan te gaan (Pels et al, 2008: 74). De communicatie binnen het gezin kenmerkt zich hierdoor vaak door eenrichtingsverkeer, waarbij het praten 'meer naar preken neigt' (Pels, 1998:85). Communicatie tussen ouder en kind gaat dan ook met name over school en de behaalde resultaten, maar over vrienden en vrije tijd wordt nauwelijks gepraat. Ouder en kind wisselen nauwelijks ervaringen uit en vaak ligt er een taboe op het bespreken van gevoelige zaken (zoals radicalisering en extremisme) binnen gezinnen met een niet-Nederlandse achtergrond (Nijsten, 1998:151). Jongeren kunnen hierdoor niet altijd terecht bij hun ouders met vragen over religie en radicalisering, en ouders zijn hierdoor niet op de hoogte van de wereld waar hun kind zich in begeeft.

Communicatie met jongeren en steun van de ouders kan een beschermde factor zijn tegen het negatief denken over 'de ander' (Pels, 2014:4). Van Bergen & Pels (2013) laten zien dat open staan voor vragen van kinderen en het responsief reageren op vragen een buffer kan vormen tegen radicalisering. Een open houding van de ouders lijkt dan ook bij te dragen aan een klimaat waarin de islamitische identiteit zich kan verenigen met de Nederlandse, 'in overeenstemming met de overlegcultuur in de Nederlandse samenleving' (Pels, 2014: 2).

SOCIALE MEDIA

Sociale media kunnen een grote rol spelen in het proces van radicalisering. Wanneer jongeren niet bij hun ouders terecht kunnen met vragen over het geloof, kunnen zij het antwoord op hun vragen online gaan opzoeken. Het internet kan gezien worden als een bron van religieuze educatie en informatie, vooral voor jongeren in de adolescentie (Doosje et al, 2015: 90). Via *sociale media* kunnen jongeren dan ook makkelijk in contact komen met radicale denkbeelden en groeperingen. Doordat er weinig mogelijkheden voor deze jongeren zijn om deze radicale overtuigingen in hun omgeving te 'testen' (als gevolg van de hiervoor besproken factoren), kunnen jongeren makkelijk door deze ideeën beïnvloed worden (Bhui, 2012: 5). Moslimouders, die zoals eerder beschreven vaak weinig kennis hebben van de Nederlandse maatschappij, hebben vaak ook weinig inzicht in de zaken waarmee hun kinderen online te maken krijgen. Zij kunnen dus ook geen tegenwicht bieden aan de (radicale) ideeën die hun kinderen online tegenkomen. Het is dus van belang dat ouders inzien dat zij op de hoogte moeten zijn van het online gedrag van hun kind.

MOEDERS ROEPEN GEEN HULP IN BIJ PROBLEMEN

Uit onderzoek blijkt dat moslimouders het lastig kunnen vinden hulp van buitenaf in te roepen indien er sprake is van extreem gedrag van hun kind (van San et al, 2010: 83). Een gevoel van schaamte over problemen binnen het gezin speelt hierbij een grote rol: islamitische ouders hebben het idee dat instanties geen rekening houden met hun culturele achtergrond en de manier waarop zij gewend zijn kinderen op te voeden. Angst voor stigmatisering en gezichtsverlies zijn hierbij grote problemen (Van Els et al, 2015: 7). Bovendien zijn moslimouders soms bang dat Nederlandse instanties hen niet goed zullen begrijpen omdat zij de Nederlandse taal niet altijd geheel machtig zijn (Bellaart, 2013:9). Ook geven moslimouders aan weinig vertrouwen te hebben in instanties. Er bestaat bovendien grote onduidelijkheid over wat instanties daadwerkelijk kunnen betekenen voor moslimouders.

Dat moeders de weg weten te vinden naar instanties is erg belangrijk bij het tegengaan van radicalisering. Instanties kunnen indien nodig (vroegtijdig) ingrijpen in het gezin, bijvoorbeeld door gepaste hulp te bieden. Bovendien blijkt institutioneel vertrouwen een belangrijke beschermende factor te zijn bij radicalisering (Mann, Doosje, Konijn, Nickolson, Moore en Ruigrok, 2015: 52). Personen die meer vertrouwen hebben in instituties zijn over het algemeen weerbaarder, en zullen minder snel radicaliseren (ibid.:70). Wanneer moeders meer vertrouwen krijgen in instanties zullen zij dit ook overdragen op hun kinderen en andere leden van het gezin, wat hun weerbaarheid ten goede komt.

CONCLUSIE

In dit hoofdstuk is op basis van wetenschappelijke literatuur een nadere onderbouwing gegeven van de relatie tussen het hoofdprobleem waarop de interventie zich richt ('islamitische moeders ervaren moeilijkheden bij het opvoeden in de Nederlandse context, wat hun kinderen vatbaar maakt voor radicalisering) en de geïdentificeerde subproblemen. Theoretisch is het aannemelijk gemaakt dat een inzet op de aanpak van de geïdentificeerde subproblemen (de 'subdoelstellingen van de interventie'), moeders handvatten biedt om hun kinderen weerbaarder op te voeden, zodat zij minder vatbaar zijn voor radicalisering.

In het volgende hoofdstuk beschrijven we welke methodieken de interventie inzet om de subdoelstellingen te realiseren. Hierbij maken we inzichtelijk wat de relatie is tussen de betreffende methodieken en de (sub)doelstellingen van de interventie. Ook worden verschillende praktische zaken besproken die nodig zijn om de interventie te kunnen faciliteren en uitvoeren.

5

Beschrijving interventie Weerbaar opvoeden

5.1 Introductie

Dit hoofdstuk beschrijft de wijze waarop de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering (de trainingen Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs') wordt georganiseerd, de randvoorwaarden om de interventie zo optimaal mogelijk te implementeren, en de methodieken die in de interventie worden gehanteerd. Om te kunnen komen tot de beschrijving van Weerbaar opvoeden tegen radicalisering hebben we verschillende onderzoeksmethoden gehanteerd. In de eerste plaats hebben we het cursusmateriaal van Weerbaar opvoeden geraadpleegd. Dit materiaal is in de trainingen gebruikt. In de tweede plaats hebben we medewerkers van Attanmia en trainers geïnterviewd over de opzet en gang van zaken tijdens de trainingen. In de derde plaats zijn we aanwezig geweest bij trainingen en hebben we deze geobserveerd.

Paragraaf 5.2 beschrijft de organisatie en randvoorwaarden van de trainingen Weerbaar opvoeden. Paragraaf 5.3 gaat in op de methodieken die binnen de trainingen Weerbaar opvoeden worden ingezet. Paragraaf 5.4 identificeert de relatie tussen gehanteerde methodieken en de (sub)doelstellingen van de interventie. Paragraaf 5.5 focust op de organisatie, randvoorwaarden en methodieken van het traject 'Opvoedambassadeurs'.

TAKEN BINNEN DE ORGANISATIE

Stichting Attanmia organiseert in de gemeente Rotterdam per jaar zo'n 20 trainingen Weerbaar opvoeden. Een training bestaat uit zes dagdelen waarin telkens een ander thema wordt belicht (deze thema's lichten we nader toe in de paragraaf waarin de methodiek wordt besproken). Aan een training wordt door gemiddeld 10 moeders deelgenomen (een 'moedergroep' geheten). Op jaarbasis worden door Attanmia dus ongeveer 200 moeders getraind in weerbaar opvoeden. Hiernaast worden 20 moeders die de training Weerbaar opvoeden hebben afgerond, tot opvoedambassadeur getraind. De training tot opvoedambassadeur bestaat uit vier dagdelen.

Om een goed verloop van Weerbaar opvoeden tegen radicalisering (inclusief het traject 'Opvoedambassadeurs') te garanderen moet een projectleider worden aangesteld. De vereisten voor de projectleider zijn (minimaal) een hbo-diploma, communicatief vaardig zijn en organisatorisch sterk. Uitgaande van een projectduur van een jaar waarin zo'n 20 moedergroepen een training volgen en 20 moeders tot opvoedambassadeur worden getraind, besteedt de projectleider zo'n 16 uur per week aan het project Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs'. De projectleider en/of eventuele project assistent zorgen voor:

- 1. Het opzetten en onderhouden van contacten** met contactpersonen van buurthuizen, moskeeën en andere organisaties die werken met de islamitische gemeenschap. De contactpersonen van deze verschillende organisaties spelen een grote rol in het werven van nieuwe deelnemers voor het project Weerbaar opvoeden, omdat zij beschikken over veel contacten binnen de doelgroep. Bovendien leert de ervaring dat de contactpersonen vaak de ruimte van het buurthuis of de moskee ter beschikking willen stellen voor de trainingen (eventueel tegen betaling).
- 2. Het werven van deelnemers** voor de projecten 'Weerbaar opvoeden' en 'Opvoedambassadeurs'.
- 3. Het werven van trainers voor de projecten** 'Weerbaar opvoeden' en 'Opvoedambassadeurs'.
- 4. Het onderhouden van contact met contactpersonen** en met de opvoedambassadeurs. De contactpersonen van de moedergroepen en de opvoedambassadeurs moeten geïnformeerd worden over praktische zaken (data, tijden, locaties van de trainingen) en moeten op de hoogte zijn van eventuele wijzigingen in de roosters. Bovendien is het belangrijk dat de projectleider of assistent beschikbaar is om deelnemers te woord te staan wanneer zij vragen hebben. Bovendien neemt de projectleider of assistent zelf contact op met alle opvoedambassadeurs om te voortgang van dit project te bewaken, dit wordt later in dit

stuk verder toegelicht. De ervaring leert dat telefonische communicatie het best werkt, omdat niet alle deelnemers over een mailadres beschikken.

- 5. Het notuleren tijdens de trainingen.** Deze notulen zijn belangrijk om de voortgang en kwaliteit van het project in de gaten te kunnen houden.

5.2 Praktische zaken en randvoorwaarden training Weerbaar opvoeden

WERVING

Voor de werving van deelnemers aan de training van Weerbaar opvoeden worden diverse methoden toegepast. Volgens betrokkenen is het inzetten van de eigen contacten het meest effectief bij de werving van moeders. Attanmia neemt telefonisch contact op met buurthuizen, moskeeën en scholen, die een groot bereik hebben in de islamitische gemeenschap. Als deze organisaties interesse hebben in een samenwerking worden zij uitgenodigd voor een kennismakingsgesprek om het doel en de praktische uitvoering van het project Weerbaar opvoeden te bespreken. Als beide partijen de samenwerking aan willen gaan, kunnen de samenwerkingspartners zelf deelnemers gaan werven binnen hun eigen netwerk. Dat kan bijvoorbeeld door het versturen van brieven of mails naar hun ledenbestand waarin mensen geïnformeerd worden over de training, of het aanplakken van posters. Een andere manier om de doelgroep te bereiken is door het verspreiden van flyers. Hiervoor moet de organisatie flyers drukken en deze verspreiden op plekken waar de doelgroep vaak komt, zoals scholen en buurthuizen.

BINDING

Van de deelnemers aan de training wordt verwacht dat zij bij zo veel mogelijk dagdelen aanwezig zijn, om de overdracht van kennis zo optimaal mogelijk te maken. De praktijk leert dat er sprake kan zijn van uitval in de groepen. Het uitgeven van certificaten aan deelnemers die minimaal vier trainingen hebben bijgewoond moedigt het bijwonen van alle trainingen aan. De uitreiking van deze certificaten vindt plaats tijdens het laatste dagdeel. Om bij te houden welke deelnemers aanwezig zijn bij de dagdelen houdt de training bij aanvang van iedere training een presentielijst bij.

LOCATIE TRAINING

De training vindt plaats in een buurthuis, moskee of school in de buurt van de plek waar de moeders voor de training geworven zijn. De ervaring heeft geleerd dat een vertrouwde locatie de drempel om deel te nemen aan de trainingen verlaagt.

VERGOEDING

De contactpersoon van het buurthuis of moskee krijgt een vergoeding voor het gebruik van de ruimte en het verzorgen van koffie, thee en wat lekkers.

HUISWERKOPDRACHTEN

Om ervoor te zorgen dat de deelnemers thuis ook actief met de opgedane kennis aan de slag gaan, krijgen zij huiswerkopdrachten mee. De trainer geeft tijdens de training duidelijk aan waarom het belangrijk is dat de moeders daadwerkelijk thuis met deze opdrachten aan de slag gaan. Ook moet de trainer de huiswerkopdrachten goed door spreken met de groep, zodat voor alle moeders duidelijk is wat zij moeten doen.

PLANNING

Bij het inplannen van de dagdelen voor de training is moet rekening worden gehouden met schoolvakanties en islamitische feestdagen zoals het Suikerfeest, het Offerfeest en de Ramadan. Vaak is pas rond september bij buurthuizen de algemene planning bekend en kunnen de contactpersonen met zekerheid aangeven wanneer de training kan plaatsvinden.

TRAINERS

Bij de werving van trainers voor het project Weerbaar opvoeden moet de organisatie met verschillende zaken rekening houden. Trainers moeten ten eerste zoveel mogelijk aansluiten bij de belevingswereld van de deelnemers zodat zij voor de deelnemers herkenbare voorbeelden aan kunnen dragen in de training. Bij sommige moedergroepen is er een sterke voorkeur voor een vrouwelijke trainer. Het is een dergelijke situatie zelfs mogelijk dat deelnemers weglopen als blijkt dat een mannelijke trainer de training verzorgt. Het is daarom belangrijk vooraf met de contactpersoon van de groep te bespreken of dit het geval kan zijn, zodat men voor een vrouwelijke trainer kan kiezen.

De trainers worden bij voorkeur geworven in het eigen netwerk van de organisatie. De voorwaarden waar de trainers aan moeten voldoen zijn:

- Minimaal HBO denk- en werkniveau.
- Enige ervaring in het geven van voorlichtingen en trainingen.
- Bereid zijn om een training van 4 dagdelen te volgen bij de organisatie.
- Grondige kennis van de Islam.
- Bi-culturele achtergrond.
- Het goed beheersen van de Nederlandse taal én het Arabisch (afhankelijk van de doelgroep).

VERSLAGLEGGING

Om de voortgang van de training te volgen en om te signaleren wat er leeft onder de moeders, dient het verloop van de trainingen te worden vastgelegd. Daarbij wordt door de trainer of door een van de deelnemers regelmatig vertaald, indien de verslaglegger het Arabisch niet beheerst.

MATERIALEN

Voor de trainers is een handboek beschikbaar met informatie over de trainingsopbouw (zoals fasering, welke onderwerpen in welke volgorde behandeld moeten worden). Om de trainers extra ondersteuning te bieden is voor ieder dagdeel van de training een bundel met bijlagen met achtergrondkennis over de verschillende onderwerpen uit de training beschikbaar. Ook wordt in de trainingen gebruik gemaakt van audiovisueel materiaal over deze onderwerpen. Zo worden interviews met moslim jongeren hieromtrent getoond, en documentaires over jihadisme (aard, signalen en oorzaken). De trainer overhandigt aan de moeders bij de eerste training huiswerkopdrachten en relevante telefoonnummers van instanties die zij kunnen bereiken wanneer zij signalen oppikken van radicalisering.

KWALITEITSBEWAKING TRAININGEN

Om de kwaliteit van de trainingen te bewaken schuift de projectcoördinator bij tenminste twee dagdelen van elke moedergroep aan. Hiernaast houdt de coördinator nauw contact met de trainers over het verloop van de trainingen. Zo is de projectleider bij elk eerste en laatste dagdeel van de training aanwezig, waarna ze deze samen evalueren. Na het derde dagdeel belt de projectleider de trainer op, om de voortgang te bespreken. Tussentijds is er ook geschreven contact per mail of telefoon over eventuele bijzonderheden, zoals een beperkte opkomst, of bijzondere vragen / opmerkingen van moeders. Na het afronden van de eerste training plannen de trainers en de coördinator een evaluatiemoment in, zodat zij ervaringen kunnen uitwisselen en de coördinator in overleg met de trainers eventuele aanpassingen kan doorvoeren in de training.

WAT TE DOEN BIJ SIGNALLEN VAN RADICALISERING?

Het is mogelijk dat een trainer of verslaglegger tijdens de training signalen oppikt van een moeder wiens kind of kind uit de omgeving mogelijk radicaliseert. In een dergelijk geval neemt de trainer allereerst contact op met de projectcoördinator van Weerbaar opvoeden. De projectcoördinator plant een individueel gesprek in met de moeder in kwestie en bespreekt met haar de situatie. Mogelijke actiepunten zijn: in gesprek gaan met de jongere en/of een (anonieme) melding maken bij de Organisatie van Samenwerkende Marokkaanse Nederlanders (SMN) of bij de Gemeente (directie veiligheid) en vragen om hulp. In elk

geval wordt de melding opgenomen in een overzicht en anoniem doorgegeven aan de gemeente.

5.3 Methodiek training Weerbaar opvoeden

Zoals eerder toegelicht, heeft de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering verschillende doelstellingen. Hiertoe worden in de training verschillende methodieken in gezet.³ Om deze methodieken te classificeren maken we onderscheid naar het overdragen van kennis, het vergroten van bewustzijn en het aanleren van vaardigheden aan deelnemers om hen beter in staat te stellen hun kinderen weerbaar op te voeden tegen radicalisering.

Kennisoverdracht

Het hebben van enige kennis over radicalisering wordt binnen de aanpak gezien als een noodzakelijke voorwaarde om te kunnen werken aan het veranderen en aanleren van overtuigingen, normen en vaardigheden die bijdragen aan weerbaar opvoeden tegen radicalisering. Er zijn verschillende methoden die een succesvolle kennisoverdracht mogelijk maken. Deze methoden zullen hieronder worden toegelicht.

HELDERHEID OVER HET DOEL VAN DE TRAINING

Het bespreken van het onderwerp radicalisering is niet altijd eenvoudig. Om deelnemers goed te kunnen begeleiden bij het ontwikkelen van bepaalde ideeën en overtuigingen die hen kunnen helpen bij het weerbaar opvoeden, moet er een succesvolle en overtuigende communicatie tussen de trainer en de deelnemers bestaan. Dit houdt in dat de trainer duidelijk uitlegt wat weerbaar opvoeden tegen radicalisering precies inhoudt, en waarom dit belangrijk is. Tijdens ieder dagdeel legt de trainer opnieuw uit waarom het onderwerp van dat dagdeel bijdraagt aan het hoofddoel van de training: namelijk het weerbaar opvoeden tegen radicalisering.

DE ROL VAN ETNISCH-CULTURELE FACTOREN

De trainingen van Weerbaar opvoeden worden bij voorkeur gegeven door een persoon afkomstig uit dezelfde gemeenschap als de moeders, die Arabisch spreekt en kennis heeft van de islam. Een gedeelde achtergrond tussen trainer en deelnemers kan namelijk bijdragen aan een effectievere kennisoverdracht en communicatie. Dit is met name het geval bij groepen die zich sterk identificeren met hun culturele/religieuze afkomst. Een gedeelde identiteit tussen boodschapper en ontvanger faciliteert blijkens onderzoek dat de informatie beter blijft hangen en

3 Deze indeling baseren we op het boek 'Planning health promotion programs: An Intervention Mapping Approach (Kay Bartholomew, 2016).

wordt begrepen, en dat de ontvangers een positievere houding hebben tegenover de boodschapper.⁴ Ook de overdracht van de informatie in de eigen taal van de groep draagt hieraan bij.⁵

DISCUSSIE EN DIALOOG

Het voeren van discussie en dialoog neemt een groot deel van de trainingen in beslag. Tijdens een discussie proberen deelnemers van de training elkaar te overtuigen van een bepaald standpunt. Bij dialoog staat een open gesprek centraal: het gaat dan om de uitwisseling van gedachten en ervaringen. Door middel van discussie en dialoog over radicalisering kunnen deelnemers nieuwe kennis en inzichten verwerven, en deze delen met anderen. Bovendien kunnen deelnemers zich spiegelen aan andere deelnemers in een open en informele sfeer. De trainer zorgt ervoor dat iedereen aan het woord kan komen en dat de deelnemers naar elkaar luisteren. De trainer vat hierbij op verschillende momenten samen wat er gezegd is door de deelnemers, en stelt wanneer nodig verhelderende vragen. De discussies en dialogen in de training kunnen gaan over stellingen en video's die aan bod komen. Het kan ook zijn dat een dialoog of discussie spontaan ontstaat. Wanneer dit gebeurt maakt de trainer hier ruimte voor vrij.

Het vergroten van bewustzijn

Het creëren van bewustzijn wordt vaak beschreven als het eerste stadium van een proces waarin mensen nieuwe vaardigheden aanleren.⁶ De inzet van verschillende methodieken draagt eraan bij dat deelnemers hun bewustzijn over het onderwerp radicalisering en opvoeding kunnen vergroten.

PERSONALISEREN VAN RISICO

Voordat mensen hun gedrag kunnen en willen veranderen moeten zij zich eerst bewust zijn van de risico's van hun huidige gedrag of de huidige situatie.⁷ Het is belangrijk dat de deelnemers bewust worden gemaakt (door dialoog en kennisoverdracht) van de eventuele negatieve gevolgen die kunnen ontstaan wanneer zij hun oude gedag voortzetten en de geleerde vaardigheden uit de training niet gebruiken.⁸ In deze training gaat het om de gevolgen van opvoedingstechnieken op de vatbaarheid van kinderen en jongeren op radicalisering. Het risico van het niet gebruiken van bepaalde opvoedingstechnieken kan dus gepersonaliseerd worden: de trainer legt uit aan de deelnemers wat voor gevolgen het kan hebben als zij bijvoorbeeld niet open communiceren met hun kinderen. Dit heeft het meeste effect

wanneer de trainer de deelnemers aanspoort hier zelf scenario's voor te bedenken.⁹ De trainer kan hierbij vragen stellen als *'wat kunnen de gevolgen zijn als ik niet open communiceer met mijn kind?'* of *'wat kan er gebeuren als ik niet op de hoogte ben van de werelden waarin mijn kind zich begeeft?'*

ZELFEVALUATIE EN REGULATIE

Het kan soms lastig zijn voor moslimouders om kritisch te reflecteren op zichzelf en hun opvoedstijl. Door de schuld van bepaalde situaties bij anderen te leggen is het lastig om de eigen situatie te verbeteren. Het is dus belangrijk dat de deelnemers zich bewust leren te zijn van het gevaar van een gebrek aan kritische denkvaardigheden.¹⁰ Verschillende oefeningen in de training Weerbaar opvoeden tegen radicalisering stimuleren daarom de deelnemers om kritisch naar zichzelf te kijken.

OBSERVATIE

Het tijdens oefeningen observeren van andere deelnemers neemt een grote plaats in tijdens de trainingen Weerbaar opvoeden. Terwijl een deel van de groep de oefening uitvoert, kunnen andere groepsleden hen observeren. Hierna geeft de groep feedback op deelnemers die de oefening hebben uitgevoerd. Door anderen te observeren tijdens oefeningen kunnen de deelnemers een mening vormen over bepaalde opvattingen en gedragingen van anderen. Deze opvattingen kunnen later dienen als een leidraad voor het handelen in bepaalde situaties.¹¹ Aan de andere kant krijgen de deelnemers die de opdracht hebben uitgevoerd constructieve kritiek op hun handelen. De trainer kan hierbij eventueel nog tips meegeven.

Het aanleren van vaardigheden

Veel (opvoed)gedrag is automatisch, en ingegeven door gewoonten. Door het vergroten van het bewustzijn in de vorige stap hebben de deelnemers hun eerste stappen gezet in het verkrijgen van inzicht in hun gedrag. Na het vergroten van kennis en bewustzijn leren de deelnemers in de training Weerbaar opvoeden welk concreet gedrag zij in de praktijk kunnen brengen. Hieronder volgen enkele methoden die de moeders in de training (kunnen) helpen bij het aanleren van nieuwe vaardigheden.

HET STELLEN VAN DOELEN

Om de thema's die in de training besproken worden te verhelderen, dient de trainer duidelijk aan te geven welke beoogde doelen de training Weerbaar opvoeden heeft. Het is hierbij van belang dat de trainer duidelijk formuleert wat de concrete doelen zijn, en wat de concrete acties (vaardigheden) zijn die de deelnemers

4 Kay Bartholomew, 2016: pp 96.

5 Hier: (Marokkaans) Arabisch.

6 Ibid.: pp 93.

7 Ibid.: pp 380.

8 Zie Distelbrink et al (2015) voor onderbouwing van dialoog/debatvorm.

9 Ibid.: pp 382.

10 Ibid.: pp 93.

11 Ibid.: pp.103.

kunnen inzetten om deze doelen te behalen. De trainer koppelt ieder dagdeel aan een concreet doel en een concrete actie (zoals aangegeven in de uitwerking van de dagdelen).

OEFENINGEN

Om de deelnemers meer vertrouwd te maken met bepaald gedrag stimuleert de trainer de deelnemers tijdens de training te oefenen met dit gedrag. Het is belangrijk dat de sfeer waarin dit gebeurt voor de deelnemers veilig voelt. Waar nodig kan de trainer de deelnemers corrigeren of helpen. Ook zorgt het oefenen hiervoor dat deelnemers meer zelfverzekerd raken in hun handelen.

PLANNEN VAN GEDRAG

Om een verandering in gedrag te bewerkstelligen is het belangrijk dat deelnemers weten hoe zij kunnen reageren in bepaalde situaties. Voor een deel trainen de deelnemers dit al door middel van de oefeningen die zij in de training en thuis moeten doen. Deelnemers moeten echter ook weten wat zij moeten doen in bepaalde situaties in een omgeving die niet gecontroleerd is. De groep kan tijdens de training nadenken over dit soort situaties, en bespreekt dan hoe zij op dit soort situaties kunnen reageren. Om de deelnemers hierin bij te staan krijgen zij ieder dagdeel een lijst met tips aangereikt die hen hierbij kan helpen.

HERHALING

Door middel van herhaling blijft informatie beter hangen en het herhaald oefenen met bepaalde vaardigheden maakt deelnemers zelfverzekerder in hun handelen. Om deze reden bespreekt de trainer aan het begin van iedere training met de groep hoe de huiswerkopdracht van de week daarvoor is gegaan. De deelnemers reflecteren hierbij op dingen die goed gingen, maar ook op dingen die minder goed gingen tijdens het uitvoeren van deze huiswerkopdracht. Zo kunnen de deelnemers er (samen) achter komen wat ten grondslag lag aan deze positieve of juist negatieve uitkomsten. De trainer speelt hierin een begeleidende rol, door feedback en tips te geven. Ook leren de deelnemers van elkaars ervaringen en kunnen zij elkaar feedback geven. In de laatste dagdelen van de training zullen alle vaardigheden die in

de trainingen behandeld zijn nog een keer uitgebreid herhaald worden met de groep.

5.4 Relatie methodieken en (sub)doelen interventie

De training Weerbaar opvoeden bestaat uit zes dagdelen en bespreekt per dagdeel een ander thema, waarmee de subdoelen van de interventie (zoals beschreven in hoofdstuk 3) worden geadresseerd. De volgende tabel laat zien welke thema's worden behandeld per dagdeel, en hoe deze thema's zich verhouden tot de subdoelen.

De relatie tussen deze thema's en het proces van radicalisering staat steeds centraal: de moeders leren zich bewust te worden van het belang van deze thema's binnen de opvoeding van hun kinderen, doen hierover kennis op en oefenen vaardigheden. Onderstaand bespreken we in meer detail hoe in de training op de voornoemde thema's wordt ingegaan. Hierbij differentiëren we naar de niveaus bewustzijn, kennis en vaardigheden.

Dagdeel en thema's	Subdoelen
Dagdeel 1 Cultuur en opvoeding.	<ul style="list-style-type: none"> • Moeders kunnen open communiceren met hun kinderen. • Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de (culturele) leefwereld(en) van hun kind(eren). • Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.
Dagdeel 2 Identiteit en radicalisering.	<ul style="list-style-type: none"> • Moeders kunnen open communiceren met hun kinderen. • Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de (culturele) leefwereld(en) van hun kind(eren). • Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.
Dagdeel 3 Straatcultuur, groepsdruk en invloed van sociale media.	<ul style="list-style-type: none"> • Moeders kunnen open communiceren met hun kinderen. • Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de (culturele) leefwereld(en) van hun kind(eren). • Kritisch omgaan met informatie. • Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.
Dagdeel 4 Brede internationale ontwikkelingen en radicalisering.	<ul style="list-style-type: none"> • Moeders hebben inzicht in internationale ontwikkelingen rondom radicalisering. • Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de (culturele) leefwereld(en) van hun kind(eren). • Inroepen van hulp van anderen bij problemen. • Kritisch omgaan met informatie. • Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.
Dagdeel 5 Complottheorieën en ronselen	<ul style="list-style-type: none"> • Moeders kunnen open communiceren met hun kinderen. • Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de (culturele) leefwereld(en) van hun kind(eren). • Inroepen van hulp van anderen bij problemen. • Kritisch omgaan met informatie.
Dagdeel 6 Terugblik en evaluatie	<ul style="list-style-type: none"> • Alle subdoelen komen aan de orde bij de terugblik en evaluatie.

DAGDEEL 1 - CULTUUR EN OPVOEDING

In het eerste dagdeel komt cultuur en opvoeding aan bod. Dit dagdeel van de training 'Weerbaar Opvoeden' focust zich op het informeren van ouders over de ontwikkeling van hun (puberende) kinderen en hun belevingswereld. Ouders krijgen tips over het omgaan met jonge kinderen, maar ook met pubers. Er wordt gelegenheid gecreëerd voor de ouders om met elkaar in gesprek te gaan over hun kinderen en alledaagse opvoedingssituaties. Het thema radicalisering komt tijdens het eerste dagdeel aan de orde. Het programma gaat uit van de dilemma's, behoeften en vragen van de ouders, wat betekent dat er veel ruimte is voor vragen van de deelnemers en discussie.

Meer specifiek worden de volgende doelen nagestreefd:

- Ouders zijn zich bewust van de invloed die ouders kunnen hebben op hun kinderen, bijvoorbeeld door hun (impliciete) afwijzing van de Nederlandse samenleving, via hun (non)verbale boodschappen, voorbeeld en gedrag. Ouders weten welke verschillen er kunnen bestaan tussen een opvoeding zoals 'gangbaar' in Nederlandse gezinnen, en opvoeding in gezinnen met een Marokkaanse/islamitische achtergrond.
- Ouders weten dat open communicatie met hun kinderen belangrijk is om radicalisering tegen te gaan.
- Ouders hebben vaardigheden om open te communiceren met hun kinderen.

Onderstaande opsomming vat de thema's samen die aan de orde komen bij de bewustwording, kennisoverdracht en het aanleren van vaardigheden:

- De bewustwording en kennisoverdracht focussen zich op het belang van open communicatie binnen het gezin. Besproken wordt waarom een gebrek aan open communicatie een risicofactor kan zijn als het gaat over radicalisering.
- De trainer gaat in op cultuurverschillen die in de Nederlandse en Marokkaanse stijl van opvoeden bestaan, met name wanneer het gaat over communicatie binnen het gezin. Discussie in de groep over deze verschillen wordt hierbij aangemoedigd. Ook stimuleert de trainer de deelnemers na te denken over de wijze waarop zij in hun eigen gezin communiceren.
- Ontwikkelingsprocessen in de opvoeding (nadruk op puberteit).
- In de training van vaardigheden komen 18 opvoedingsvaardigheden aan bod. Tijdens de training worden de deelnemers gevraagd de opvoedingsvaardigheden te benoemen die zij al kennen en toepassen. De vaardigheden die de deelnemers nog niet kennen of al toegepast hebben moeten thuis geoefend worden. Deze oefening wordt in het volgende dagdeel besproken. Ook worden tips aan de moeders meegegeven, die zij kunnen gebruiken om thuis te oefenen met open communicatie en weerbaar opvoeden.¹²

DAGDEEL 2 - IDENTITEIT EN RADICALISERING

Het tweede dagdeel heeft als onderwerp identiteit en radicalisering. Besproken wordt wat identiteit is, en welke verschillende identiteiten er naast elkaar kunnen bestaan. Ook gaat de training in op wat de invloed van een identiteitscrisis kan zijn op het proces van radicalisering. Ten slotte wordt ingegaan op de rol die ouders kunnen spelen bij de ontwikkeling van de identiteit van hun kinderen en wordt uitgelegd waarom het belangrijk is om als ouder op de hoogte te zijn van de identiteit(en) van je kind. Meer specifiek worden de volgende doelen nagestreefd:

- Moeders hebben inzicht in het verband tussen het gevoel van uitsluiting van de Nederlandse maatschappij en vatbaarheid voor radicalisering.

---

¹² Deze tips hebben betrekking op de volgende aspecten van open communicatie en weerbaar opvoeden:

1. Investeren in contact met het kind (luisteren / praten / advies geven / activiteiten ondernemen).
2. Laten zien dat je van je kind houdt.
3. Maak duidelijke afspraken en geef grenzen aan.
4. Wees het goede voorbeeld voor je kind.
5. Praten met het kind over de diversiteit van de islam en bestrijd wij-zij denkbeelden zoals gelovig versus ongelovig, allochtoon versus autochtoon, moslim versus niet-moslim.

- Moeders weten wat het verband is tussen een worsteling met identiteit en radicalisering.
- Moeders weten hoe zij meer inzicht kunnen verkrijgen in de verschillende identiteiten die zij en hun kinderen hebben.

Samengevat komen de onderstaande thema's aan de orde bij de bewustwording, kennisoverdracht en het aanleren van vaardigheden:

- Inleiding over identiteit.
- Identiteitscrisis.
- Wat is radicalisering?
- De invloed van radicalisering op de identiteitsontwikkeling.
- Rol van ouders tijdens identiteitsontwikkeling van hun kinderen.

Deelnemende moeders wordt inzicht geboden in de verschillende identiteiten die zij en hun kinderen bezitten en de verschillende waarden die daarbij horen. Discussie over identiteit wordt gestimuleerd in de training. De vraag die hierbij gesteld wordt is 'wat is identiteit?'. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen een persoonlijke identiteit, een sociale identiteit, een culturele identiteit, een nationale en een online identiteit. De vraag die hierbij aan de groep gesteld kan worden is: heb ik inzicht in al deze identiteiten van mijn kind? Om de bewustwording hierover verder aan te wakkeren wordt er videomateriaal getoond over Marokkaanse jongeren die leven in de typische 'straatcultuur'. De groep reflecteert na het vertonen hiervan op wat zij gezien hebben en hoe zij dat ervaren hebben. Hierbij wordt ingegaan op de onderstaande onderwerpen.

1. Herkennen ouders de getoonde conflicten in de opvoeding? Hoe gaan ouders hiermee om?
2. Opvoeden in verschillende culturen, hoe ervaren de deelnemers dit?
3. Hoe gaan ouders om met de mondigheid van hun kinderen, hoe communiceren ouders met hun kinderen?
4. Hoe bepalen ouders hun houding te midden van een omgeving met "afwijkende" normen en waarden? Hoe gaan ouders hier mee om?
5. Hebben ouders een duidelijk beeld van wat zij het kind willen meegeven? En hoe communiceren zij hierover met hun kind?

In de training van vaardigheden maken de deelnemers opdrachten, en geeft de trainer een thuisopdracht mee die de kinderen van deelnemers kunnen invullen. Het doel van deze opdracht is dat de moeders erachter komen in welke waarden en opvattingen zij met hun kind verschillen. Dit kan de eerste stap zijn in het begrijpen van de identiteit van het kind. Ervaring is dat moeders

vaak 'typische Marokkaanse' waarden bovenaan zetten, zoals het geloof en gehoorzaamheid. Kinderen geven deze waarden soms een andere plek. Deze oefening biedt inzicht in dit verschil tussen ouder en kind. Ook worden tips aan de moeders meegegeven, die zij kunnen gebruiken om thuis te oefenen met open communicatie en weerbaar opvoeden.¹³

DAGDEEL 3 - STRAATCULTUUR, GROEPSDRUK EN DE INVLOED VAN SOCIALE MEDIA

Het derde dagdeel focust op straatcultuur en de invloed van sociale media. In de puberteit gaan vrienden een belangrijke rol spelen, en willen veel jongeren graag bij een groep horen. Hierdoor passen ze zich soms aan normen aan die anders zijn dan die van hun ouders. Soms gaan jongeren daarin te ver: ze gaan over hun eigen grens heen of over die van een ander. In dit dagdeel wordt dieper ingegaan op de (straat)cultuur waar Marokkaanse jongeren zich in kunnen begeven. In de training worden moeders zich ervan bewust gemaakt dat groepsdruk een grote rol kan spelen binnen deze straatcultuur, en dat jongeren door groepsdruk makkelijker beïnvloed kunnen worden door radicale denkbeelden. Ook wordt gesproken over de wereld van *social media* waar jongeren zich tegenwoordig in bewegen en de gevaren die hier op de loer kunnen liggen. Meer specifiek worden de volgende doelen nagestreefd:

- Moeders weten dat het belangrijk is dat zij op de hoogte zijn van de werelden waar hun kind zich in begeeft.
- Invloed van groepsdruk.
- Moeders weten hoe zij meer inzicht kunnen verkrijgen in de leefwereld(en) van hun kind (door hierover te communiceren met hun kind, door bewustwording en kennis van groepsdruk en straatcultuur, door bewustwording en kennis van sociale media).

Samengevat komen de onderstaande thema's aan de orde bij de bewustwording, kennisoverdracht en het aanleren van vaardigheden:

- Straatcultuur en de invloed van sociale media.
- Invloed groepsdruk op pubers.
- Tips voor ouders om hun kinderen te versterken tegen groepsdruk.

Om de kennis en bewustwording over straatcultuur en *social media* te bevorderen worden onder meer video's vertoond

¹³ Deze tips hebben betrekking op de volgende aspecten van open communicatie en weerbaar opvoeden:

1. Gesprek met het kind over zijn of haar 'roots' zijn en dat hij/zij er trots op kan zijn.
2. Investeren in het vertrouwen tussen moeder en kind.
3. Leren om het kind verantwoordelijkheid te laten nemen voor zijn of haar eigen gedrag in plaats van naar anderen te wijzen.
4. Aanmoediging van het kind om zijn talenten te ontwikkelen.

over groepsdruk, straatcultuur en het uiten van extremistische opvattingen binnen deze contexten. Het doel van het tonen van deze filmpjes is de moeders inzicht geven in de leefwereld waar hun puber zich in kan bevinden. Veel moeders denken namelijk dat hun kind zich op straat net zo gedraagt als thuis, terwijl dit niet altijd het geval hoeft te zijn. Vervolgens vindt reflectie en uitwisseling plaats tussen de moeders over de leefwereld van hun kinderen. De vaardigheden van de moeders in hoe zij meer kennis en inzicht kunnen verkrijgen in de leefwereld van hun kind worden geoefend. Het is de bedoeling dat zij hun kennis aanvullen door in gesprek te gaan met hun kind. De resultaten en ervaringen hiervan worden in het volgende dagdeel besproken.

Wederom worden door de trainer tips aan de moeders meegegeven, die zij kunnen gebruiken om thuis te oefenen. Deze tips gaan over het kennen van de vrienden van de kinderen (met wie gaan ze om); goed contact onderhouden met school; inzicht in het doen en laten op het gebied van sociale media en hoe hierover te praten met het kind; en inzicht in groepsdruk en hoe hierover te praten met het kind (leren het kind in de "ik vorm" te denken en handelen als het om de groep (collectivisme) gaat).

DAGDEEL 4 - BREDE INTERNATIONALE ONTWIKKELINGEN RADICALISERING

In het vierde dagdeel gaat de training dieper in op de brede internationale ontwikkelingen rondom radicalisering en terrorisme, het herkennen van signalen van radicalisering, en het handelingsperspectief bij signalen.

Meer specifiek worden de volgende doelen nagestreefd:

- Moeders hebben inzicht in de (internationale) ontwikkelingen rondom radicalisering.
- Moeders worden zich bewust wat de signalen zijn die kunnen duiden op radicalisering.
- Moeders worden zich bewust van mogelijke 'weerwoorden' en alternatieven voor radicaal gedachtengoed.
- Moeders zien het belang in van het invoeren van hulp van andere moeders of instanties bij problemen.
- Moeders weten waar zij terecht kunnen als zij hulp willen invoeren, en hoe zij dat kunnen doen.

Samengevat komen de onderstaande thema's aan de orde bij de kennisoverdracht, bewustwording en het aanleren van vaardigheden:

- Radicalisering
- Bedreigende factoren
- Verschillende stromingen
- Context en ontwikkeling
- Signalen
- Meld en adviespunt.

De trainer bespreekt het fenomeen radicalisering en gaat met name in op de signalen die kunnen duiden op radicalisering. De trainer legt uit bij welke instanties moeders terecht kunnen wanneer zij signalen opvangen. Om de kennis en bewustwording bij de moeders omtrent radicaalislamitische gedachtegoed te bevorderen wordt een informatieve video vertoond. Ook is in de training aandacht voor weerwoord (kritiek op het uit de naam van de islam verheerlijken van geweld) en alternatieven voor extremisme zoals een vreedzame uitoefening van de islam.

Discussie/ dialoog in de groep wordt aangemoedigd. Tijdens de training bespreken de moeders in groepjes welke signalen erop wijzen dat iemand mogelijk radicaliseert, en maken zij een lijst van deze signalen. De antwoorden worden hierna groepsgewijs besproken. De volgende stap is vervolgens het koppelen van concrete actie aan deze signalering: het melden en inroepen van hulp. Besproken wordt welke acties er kunnen worden ondernomen en hoe. Relevante websites, mailadressen en telefoonnummers van deze instanties worden aan de moeders meegegeven.

De tips aan de moeders om thuis te oefenen gaan over het in gesprek gaan met kinderen over onder meer omgaan met frustraties en conflicten, (extreme) denkbeelden, en (eventueel) signalen van radicalisering.¹⁴

DAGDEEL 5 - COMPLOTTHEORIE/ RONSELEN

In dit dagdeel wordt ingegaan op complottheorieën en ronselen. In de training wordt uitgelegd wat een complottheorie is en worden hiervan voorbeelden gegeven. De training is niet in eerste instantie gericht op het ontkrachten van deze theorieën, maar is bedoeld om de bewustwording van het bestaan van complottheorieën te vergroten en hoe hiermee kritisch kan worden omgegaan. Ook komt in de training aan bod wat ronselen is, en hoe dit gebeurt in de praktijk.

Meer specifiek worden de volgende doelen nagestreefd:

- Moeders weten welk verband er bestaat tussen vatbaarheid voor complottheorieën en vatbaarheid voor radicalisering.
- Moeders weten waarom het belangrijk is kritisch met informatie om te gaan.

14 Deze tips hebben betrekking op de volgende aspecten van open communicatie en weerbaar opvoeden:

- Leren van het kind een eigen en relevant netwerk te ontwikkelen.
- Leren van het kind hoe om te gaan met frustraties en conflicten.
- Praten met het kind over persoonlijke gebeurtenissen die kunnen leiden tot schaamte/schande.
- Kritisch nadenken door moeder over welke denkbeelden zij extreem of normaal vindt binnen de Islam en hierover praten met het kind.
- Als de moeder signalen oppikt van radicalisering bij het kind (of een andere jongere), hierover met hem of haar in gesprek gaan en eventueel hulp zoeken.

- Moeders weten hoe zij kritisch met informatie om kunnen gaan.

Samengevat komen de onderstaande thema's aan de orde bij de kennisoverdracht, bewustwording en het aanleren van vaardigheden:

- Inleiding over complottheorieën, relatie met radicalisering en kritisch omgaan met informatie.
- Discussie met groep.
- Wat is ronselen en hoe gaat dat in de praktijk.

Om de bewustwording over het onderwerp complottheorieën en ronselen te vergroten worden er twee documentaires getoond. De documentaire 'mijn zoon de jihadist' laat zien wat er met een gezin gebeurt als een familielid radicaliseert en afreist naar Syrië. Ingezoomd wordt op de leefwereld van radicaliserende jongeren; het proces van uitreizen; de gevoelens van de (achtergebleven) familie. Een fragment over de Hollandse jihadstrijders werpt meer licht op het proces van ronselen. De fragmenten worden na afloop met de groep besproken. Om inzicht te krijgen in de manieren waarop de moeders informatie over terrorisme en radicalisering tot zich krijgen worden zij aangespoord hierover na te denken en uit te wisselen. In een opdracht gaan de deelnemers met hun kinderen in gesprek om erachter te komen waar zij hun nieuws vandaan halen. Verder krijgen zij als opdracht mee om met hun kind(eren) in gesprek te gaan over de vraag waar zij het nieuws vandaan halen over radicalisering en terrorisme.

DAGDEEL 6 - TERUGBLIK EN EVALUATIE

In dit dagdeel wordt teruggeblikt op de training. De trainer stelt de onderstaande vragen aan de groep. Ook is er ruimte voor andere onderwerpen die de deelnemers eventueel aandragen. Ouders bespreken met elkaar wat ze aan de cursus hebben gehad, hoe ze de opgedane kennis toepassen en waar ze nog moeite mee hebben.

Meer specifiek worden de volgende doelen nagestreefd:

- Nagaan of alle informatie goed begrepen is door de groep.
- Nagaan of er een proces van bewustwording is gestart bij de deelnemers.
- Terugblik op en oefenen met de geleerde vaardigheden.

Tijdens de terugblik en evaluatie worden de volgende evaluatievragen aan de groep voorgelegd:

1. Wat is u het meest bijgebleven van de training?
2. Welke veranderingen ziet u bij uzelf na het volgen van de training?
3. Hoe zijn uw deelname aan de training en deze veranderingen thuis ontvangen?
4. Wat vond u goed aan de training?

5. Wat vond u minder goed aan de training?
6. Hoe heeft u de vorm (werkwijze: voorlichting, DVD, discussie, oefeningen) ervaren?
7. Hoe heeft u de groep ervaren?
8. Hoe heeft u de sfeer ervaren?
9. Wat was echt nieuw voor u?
10. Zijn er nog zaken waar u graag op door had willen gaan?
11. Hoe heeft u mijn rol als trainer ervaren?
12. Waar bent u echt trots op als u naar uzelf kijkt als deelnemer?
13. Wilt u iets anders meegeven of kwijt over de training?

5.5 Traject Opvoedambassadeurs

INTRODUCTIE

Opvoedambassadeurs voeren gesprekken in hun eigen wijk met moeders over opvoedvragen, op een laagdrempelige manier. Het doel van het traject 'Opvoedambassadeurs' is dat er door middel van dit contact een veilig en open sfeer wordt gecreëerd, waarbij moeders die de drempel om naar een instantie te stappen te hoog vinden, toch hun verhaal en zorgen kunnen uiten. Moeders krijgen hierdoor het gevoel dat ze er niet alleen voor staan met problemen en kunnen hun situatie op een vertrouwelijke wijze voorleggen aan een andere moeder. Bovendien kan de opvoedambassadeur de moeder doorverwijzen naar instanties, indien noodzakelijk.

Het traject 'Opvoedambassadeurs' dient hiernaast nog een ander doel. De organisatie die het traject 'Opvoedambassadeurs' coördineert kan via de opvoedambassadeurs signalen uit de wijken oppikken en hierop inspelen door bijvoorbeeld thema-bijeenkomsten te organiseren, die aansluiten op de behoeften vanuit de wijk. Zo rapporteerden verschillende opvoedambassadeurs dat moeders vragen hebben over de opvoeding van hun kind met autisme. Als zo'n signaal de organisatie bereikt, wordt er gezocht naar mogelijkheden om een voorlichting of training op dit thema aan te bieden, al dan niet door een andere organisatie zoals het CJG.

DE OPLEIDING TOT OPVOEDAMBASSADEUR

De toekomstige opvoedambassadeur volgt een training van vier dagdelen waarin zij wordt voorbereid op het aangaan van vertrouwelijke gesprekken met andere moeders over verschillende opvoedvragen. Deze trainingen worden georganiseerd vanuit de organisatie. De deelnemers leren tijdens de training hoe zij vertrouwelijke gesprekken kunnen voeren met andere moeders, zij leren over hun rol en verantwoordelijkheden als opvoedambassadeur en zij krijgen kennisverdieping over opvoedkundige thema's en problematische thuissituaties. De training vindt plaats in een groep van ongeveer 10 moeders.

Zodra de moeders de trainingen hebben afgerond gaan zij aan de slag als opvoedambassadeur. Dit gebeurt op vrijwillige basis, tegen een vergoeding van 40 euro per maand.

AAN DE SLAG ALS OPVOEDAMBASSADEUR

Na de training gaat de opvoedambassadeur in een jaar tijd met 20 moeders in gesprek over opvoedvragen. Deze vragen of zorgen kunnen klein zijn (bijvoorbeeld: 'mijn tiener gaat niet op tijd naar bed'), maar ook groot ('ik denk dat mijn tiener radicaliseert').

De opvoedambassadeur moet in haar buurt bekend maken dat zij actief is als opvoedambassadeur, door zoveel mogelijk mensen te vertellen waarvoor moeders bij haar terecht kunnen. De ervaring is dat de rol van de opvoedambassadeur ook door mond-op-mond reclame bekend wordt in de wijk. De opvoedambassadeur voert gesprekken met moeders uit het eigen netwerk. Dit zijn moeders die de opvoedambassadeur bijvoorbeeld kent via school, de buurt of familie. Wat de opvoedambassadeur doet is het bieden van een luisterend oor en het geven van tips op basis van haar eigen ervaringen met opvoeden. De kennis die zij heeft opgedaan tijdens de training kan hierbij dienen als kader waarbinnen gehandeld wordt. Wanneer de opvoedambassadeur te maken krijgt met zware problematiek (bijvoorbeeld signalen van radicalisering of uitreizen) neemt zij contact op met de organisatie of verwijst zij door naar de juiste instanties. De gesprekken zijn altijd vertrouwelijk en laagdrempelig en kunnen op verschillende plekken plaatsvinden zoals thuis, op het schoolplein of in een buurthuis.

KWALITEITSHANDHAVING

De opvoedambassadeurs komen eens per maand samen met alle andere opvoedambassadeurs en de projectcoördinator voor een intervisie overleg. Tijdens dit overleg wisselen de opvoedambassadeurs ervaringen en tips uit en wordt er extra ingegaan op problemen waar moeders tegenaan lopen. Ook belt de projectcoördinator de opvoedambassadeurs eens per maand om hun voortgang en ervaringen te bespreken. Als de opvoedambassadeurs tussentijds vragen hebben over een casus, kunnen zij altijd contact opnemen met de projectcoördinator.

PRAKTISCHE ZAKEN EN RANDVOORWAARDEN

Werving

Tijdens het eerste dagdeel van de training Weerbaar Opvoeden tegen radicalisering verstrekt de trainer al informatie over het opvolgende traject 'Opvoedambassadeurs'. De moeders kunnen dan rustig nadenken over of zij zich eventueel zouden willen aanmelden voor dit traject. Gedurende de training bekijkt de

trainer welke moeders hem of haar geschikt lijken als opvoedambassadeur. Geschikte deelnemers:

- Hebben een zekere mate van autoriteit binnen de doelgroep.
- Beschikken over vaardigheden en durf om ouders aan te spreken op hun.
- opvoedingsstijl en om onderwerpen rondom weerbaar opvoeden en radicalisering bespreekbaar te maken.
- Spelen een actieve rol in de wijk.
- Hebben het vermogen om een brug te slaan tussen lokale organisaties (zoals welzijnsorganisaties, buurthuizen, scholen) en de doelgroep.
- Hebben zin om (inhoudelijk) mee te denken over de concrete invulling van het project.
- Zijn inzetbaar tijdens de projecttermijn.
- Zijn bereid de moeders zelf op te zoeken in hun netwerk.
- Zijn bereid om gedurende de projectperiode gesprekken aan te gaan met minimaal 20 moeders in de eigen wijk.

Een punt van aandacht is de contactpersoon van de locatie, die tevens vaak deelneemt aan de training, niet te passeren. De contactpersoon van een groep heeft vaak een groot netwerk en is communicatief vaardig, dus in het geval dat deze contactpersoon niet gevraagd wordt opvoedambassadeur te worden kan dat voor wrijving zorgen en toekomstige samenwerkingen in de weg staan. Na het benaderen van de contactpersoon, kan de contactpersoon van de organisatie aan de trainer vragen wie hij of zij denkt dat een geschikte persoon is om te vragen het traject 'Opvoedambassadeurs' te volgen.

Het is belangrijk dat opvoedambassadeurs voldoende voorbereid zijn op het feit dat zij te maken kunnen krijgen met zware casuïstiek. Dit wordt dan ook duidelijk gecommuniceerd voordat de opvoedambassadeurs aan het traject beginnen. Om deze reden is het zaak om een realistisch beeld te schetsen van de zaken waar de vrouwen mee te maken kunnen krijgen in dit traject. Tijdens de training zoekt men daarom ook naar vrouwen die sterk in hun schoenen staan en wellicht al ervaring hebben met hulpverlening rond de onderwerpen huiselijk geweld en/of radicalisering.

Binding

De opvoedambassadeurs tekenen een samenwerkingsovereenkomst, waarin de afspraken tussen de organisatie en de deelnemer staan beschreven. Deze verwachtingen moeten goed doorgesproken worden (in het Nederlands en Arabisch), zodat de moeders voordat zij tekenen snappen wat deze verwachtingen precies inhouden. De opvoedambassadeur en de projectorganisatie tekenen deze overeenkomsten ook en krijgen een kopie.

Vergoeding

De opvoedambassadeurs krijgen een vrijwilligersvergoeding voor hun inzet en een reisvergoeding indien zij de verdiepende training op een verder gelegen locatie volgen. Het is wel van belang om pas de vergoeding te noemen zodra de moeder heeft aangegeven om mee te willen doen. Dit omdat niet het geld maar de intrinsieke motivatie de doorslag moet zijn om toegewijde inzet te krijgen voor het traject.

Reflectiebijeenkomsten

De projectbegeleider organiseert gedurende de periode dat de opvoedambassadeurs hun werk uitvoeren reflectiebijeenkomsten. Een keer in de maand komen de groepen opvoedambassadeurs die samen training hebben gehad bij elkaar om ervaringen te delen en uit te wisselen. Er kan ook altijd vaker worden afgesproken op verzoek van de opvoedambassadeurs of de projectbegeleider, bijvoorbeeld wanneer de opvoedambassadeur te maken krijgt met complexe en/of gevaarlijke situaties.

Individuele gesprekken met projectleider

Naast de reflectiebijeenkomsten vindt er ook één keer per maand een apart, individueel (telefonisch) gesprek plaats tussen de projectbegeleider en elke opvoedambassadeur. De projectleider neemt het initiatief voor dit gesprek. Ook voor deze gesprekken geldt, dat er altijd op verzoek van de opvoedambassadeur of van de projectbegeleider vaker kan worden afgesproken. De projectleider doet altijd verslag van deze gesprekken. Op deze manier kan de organisatie bijhouden hoeveel moeders er benaderd zijn en of er eventuele knelpunten zijn.

Samenwerking met lokale partners

De projectleider en de opvoedambassadeurs werken samen met lokale organisaties en wijkteams. Zo verwijzen de opvoedambassadeurs moeders met bepaalde hulpvragen door naar de juiste instanties en afhankelijk van de behoefte onder de moeders kan het zijn dat iemand van een lokale organisatie wordt uitgenodigd om iets te vertellen over hun expertise.

INVULLING DAGDEEL TRAJECT 'OPVOEDAMBASSEDEURS'

DAGDEEL 1 - EFFECTIEF COMMUNICEREN

In het eerste dagdeel maakt de trainer de deelnemende moeders bewust van wat effectieve communicatie inhoudt, en waarom effectieve communicatie van belang is. Het aanleren van een open houding is belangrijk voor het goed kunnen voeren van een vertrouwelijk gesprek, maar ook het aanmoedigen van de gesprekspartner haar verhaal te vertellen is iets waar de opvoedambassadeurs zich bewust van moeten zijn. Belangrijk onderdeel hiervan is de deelnemers bewust te maken van het effect dat hun lichaamstaal tijdens een gesprek heeft. Veel communicatie

gebeurt namelijk onbewust. Om deze reden leren deelnemers hoe zij non verbale communicatie in kunnen zetten tijdens een vertrouwelijk gesprek. Tevens wordt ingegaan op de communicatie tijdens vertrouwelijke gesprekken: de opvoedambassadeurs moeten tijdens een vertrouwelijk gesprek actief luisteren, vragen stellen en samenvatten wat er gezegd is. Tevens gaat de training in op cultuurverschillen die kunnen bestaan in communicatie. Het niveau van directheid kan bijvoorbeeld verschillen tussen gesprekspartners met een andere culturele achtergrond. Ook kan er een verschil zijn in bijvoorbeeld de betekenis van gelaatsuitdrukkingen tussen culturen. Over deze cultuurverschillen kan met de groep gesproken worden.

De ervaring leert dat opvoedambassadeurs het soms lastig kunnen vinden om een gesprek te openen. Om de opvoedambassadeurs zekerder te maken van hun vaardigheden wordt hiermee geoefend.

DAGDEEL 2 - RADICALISERING EN ISLAMOFOBIE

Omdat de training van het traject 'Opvoedambassadeurs' met name inzet op het aanleren van vaardigheden, is het belangrijk dat er veel herhaling plaats vindt. De trainer blikt daarom ieder dagdeel samen met de groep terug op de vorige training. In dagdeel 2 komt de trainer terug op de in dagdeel 1 aangeleerde vaardigheden voor het opvanggesprek. Ook wordt er nog een keer teruggeblikt op de oefening die vorige week is gedaan door de deelnemers.

Voor het overige staat dagdeel 2 in het teken van het onderwerp radicalisering. De training richt zich op de overdracht van kennis over dit onderwerp, maar ook op het signaleren van tekenen van radicalisering. Naast het uitleggen van signalen die kunnen duiden op radicalisering gaat de training dieper in op islamofobie en internationale ontwikkelingen rondom radicalisering. Verder legt de trainer uit wat de rol van de opvoedambassadeur is te midden van al deze ontwikkelingen. Het is belangrijk dat de deelnemers van de training goed weten wat er van hen verwacht wordt. Er wordt benadrukt dat opvoedambassadeurs altijd hulp in moeten schakelen van de organisatie wanneer zij met ernstige problematiek te maken krijgen. Welke instanties verder betrokken kunnen worden bij verschillende problematieken zal in het volgende dagdeel worden besproken.

DAGDEEL 3 - PROBLEMATISCHE THUISITUATIES/ SOCIALE KAART

Dit dagdeel van het traject 'opvoedambassadeurs' behandelt problematische thuissituaties en de sociale kaart. Allereerst wordt ingegaan op de verschillende vormen van huiselijk geweld die bestaan. De trainer moedigt dialoog in de groep over dit onderwerp aan. De trainer legt aan de groep uit wat de psychi-

sche en lichamelijke signalen van huiselijk geweld zijn waar de opvoedambassadeurs alert op moeten zijn. Ook legt de trainer uit welke partijen er samenwerken wanneer er een melding gedaan wordt van huiselijk geweld. De deelnemers krijgen daarnaast een bijlage uitgereikt waar de sociale kaart op te vinden is.

DAGDEEL 4 - OEFENEN MET CASUSSEN EN UITLEG VERVOLG

In de training wordt allereerst teruggeblikt op de vorige trainingdag. Mogelijke vragen hierbij zijn:

- Wat is blijven hangen van de vorige training?
- Heb je er iets aan gehad?
- Heb je tijdens de gesprekken die je al gevoerd hebt al iets gehoord dat binnen het thema past?

Tevens worden de vaardigheden die in het traject 'Opvoedambassadeurs' aan bod zijn gekomen besproken. Hierna wordt er opnieuw geoefend met deze vaardigheden. De oefeningen richten zich op de stappen die een opvoedambassadeur moet nemen als zij in aanraking komt met radicalisering, discriminatie of huiselijk geweld. De oefeningen hebben betrekking op de rol, communiceren, signaleren en handelen door de opvoedambassadeur bij signalen van radicalisering, ervaringen van discriminatie en huiselijk geweld.

Op dagdeel 4 wordt tevens toegelicht wat er van de opvoedambassadeurs verwacht wordt. In totaal moeten zij minimaal **twintig** moeders bereiken. De coördinator van het project neemt elke maand telefonisch contact op met iedere opvoedambassadeur individueel, om de voortgang te bewaken en te helpen bij eventuele vragen en/of problemen. Het is bovendien belangrijk om te benadrukken dat de opvoedambassadeurs altijd tussentijds contact kunnen opnemen met de organisatie als zij vragen of problemen hebben.

Tijdens deze bijeenkomst wordt samen met alle deelnemers een datum gekozen voor de eerste intervisiebijeenkomst. Deze bijeenkomsten vinden om de vier à zes weken plaats. Tijdens deze bijeenkomsten worden ervaringen uitgewisseld.

5.6 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we de wijze beschreven waarop de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering (de trainingen Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs') wordt georganiseerd, de randvoorwaarden om de interventie zo optimaal mogelijk te implementeren, en de methodieken die in de interventie worden gehanteerd. Uit de beschrijvingen van de doelstellingen en inhoudelijke uitwerking van de dagdelen van de training Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs', concluderen we dat de alle zes subdoelstellingen door de interventie worden geadresseerd. Op basis van de interviews en onze observaties constateren we bovendien dat de beschreven onderwerpen ook daadwerkelijk worden behandeld tijdens de training sessies. Wel constateerden we variaties tussen de training sessies. Dit heeft onder meer te maken met de samenstelling van de groepen met moeders. Moeders verschillen in niveaus waarin ze bijvoorbeeld de Nederlandse taal machtig zijn of kennis hebben van de Nederlandse samenleving. Dit leidt ertoe dat soms bij bepaalde thema's langer wordt stil gestaan, discussies uitgebreider worden gevoerd en dat sommige onderwerpen daardoor korter of langer worden behandeld dat tevoren beoogd. Ook de uitvoering van de trainingen kent variaties, zoals de volgorde waarin zaken aan bod komen. Deze variatie, en ook de uitgebreidheid waarin onderwerpen aan bod komen, hangt deels samen met persoonlijke verschillen tussen de trainers. De beschrijving die het Kennisplatform Integratie en Samenleving heeft gemaakt van de ingezette methodieken van de 'Weerbaar opvoeden' en 'Opvoedambassadeurs' zal door Attanmia worden benut om de opzet van de training nog verder te structureren en stroomlijnen.

6

Praktijkevaluatie interventie Weerbaar opvoeden

6.1 Introductie

Op basis van de beschrijvingen van de doelstellingen en inhoudelijke uitwerking van de dagdelen van de training Weerbaar opvoeden en het traject 'Opvoedambassadeurs', hebben we vastgesteld dat alle zes beschreven subdoelstellingen van de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering, worden geadresseerd. Op basis van de interviews en onze observaties constateerden we bovendien dat de beschreven onderwerpen ook daadwerkelijk worden behandeld tijdens de training sessies. Nu is de vraag: wat zijn volgens deelnemende moeders en andere betrokkenen de ervaringen en ervaren opbrengsten van de training? Hiertoe hebben we observaties uitgevoerd bij zes (van de acht) verschillende moedergroepen van de training 'weerbaar opvoeden', onder meer tijdens het laatste dagdeel van de training. Tijdens het laatste dagdeel vond in de verschillende moedergroepen een terugblik en evaluatie plaats op de eerdere bijeenkomsten. In deze bijeenkomsten is besproken wat de moeders van de training vonden, wat ze van de training hebben geleerd en wat ze verder aan de training hebben gehad. De trainer gaat met moeders in gesprek (plenair) aan de hand van een evaluatieformulier. De onderzoekers vanuit KIS waren als toehoorder/observanten aanwezig bij deze sessies. Na afloop van de sessies hebben de onderzoekers per moedergroep interviews met moeders afgenomen; in totaal zijn 12 moeders geïnterviewd.

In de interviews hebben de onderzoekers de moeders bevraagd op de volgende onderwerpen:

- *Oordeel van de moeders over de trainingen.*
'Wat vond u goed aan de training?', 'wat vond u minder goed aan de training (en heeft u suggesties hoe dit beter kan)?', 'Hoe heeft u de vorm van de training en de werkwijze ervaren?', 'Zijn er nog zaken waar u graag op door had willen gaan?'. Ook is doorgevraagd op: 'Voorziet de training daadwerkelijk in behoeften bij moeders, welke behoeften zijn dat?'

- *Ervaren opbrengsten.*
'Welke opbrengsten van de training ervaart u, welke veranderingen ziet u na het volgen van de training' (doorgevraagd is op: bij uzelf, en bij anderen).
- De onderzoekers hebben verder doorgevraagd op zaken die gezegd zijn in de plenaire sessies die hem/haar opvielen, of die nadere vragen opriepen of nog niet geheel duidelijk waren.

Ook is gesproken met trainers 'Weerbaar opvoeden en Opvoedambassadeurs', en met drie externe samenwerkingspartners. Hiernaast is een evaluatie uitgevoerd van het traject 'Opvoedambassadeurs'. Hiertoe zijn diepte-interviews afgenomen met moeders die actief zijn als opvoedambassadeurs, er zijn diepte-interviews met externe partners afgenomen, voortgangsverslagen bestudeerd en intervisiebijeenkomsten met opvoedambassadeurs bijgewoond. De uitvoering en resultaten van deze evaluatie worden nader toegelicht in paragraaf 6.3.

6.2 Oordeel en ervaren opbrengsten training 'weerbaar opvoeden'

De onderstaande evaluatieresultaten betreffen de ervaringen en ervaren opbrengsten van moeders met de training 'weerbaar opvoeden'. De uitspraken van de moeders en de voorbeelden die zij hebben gegeven van hun ervaringen met de training, hebben veelal betrekking op zowel de beoordeling van de training als ervaren opbrengsten tegelijkertijd. Omwille van de leesbaarheid geven we daarom de uitspraken van de moeders in hun context, zonder deze op te splitsen. In grote lijnen hebben de observaties van de evaluatiebijeenkomsten en de diepte-interviews met moeders die deelnamen aan moedergroepen van 'weerbaar opvoeden' de volgende uitkomsten opgeleverd. De uitkomsten weerspiegelen in algemene zin wat de moeders in de evaluatiebijeenkomsten en de diepte-interviews hebben opgemerkt. Ter verheldering illustreren we dit telkens met citaten van een of meerdere moeders.

ERVAREN OPBRENGSTEN VAN DE TRAINING DOOR DE MOEDERS

Voor sommige moeders is de informatie nieuw, voor sommigen niet. Het gaat volgens moeders echter vooral om de bewustwording.

“Je hoort en leest veel over hoe je met je kind om moet gaan. Maar sinds ik de training volg weet ik thuis ook beter hoe ik dingen kan aanpakken. Ik vertel ook aan mijn man wat ik heb geleerd en hoe hij dingen kan aanpakken.”

In de training zeggen de moeders van elkaar te leren. Iedere moeder voedt anders op, maar het is nooit te laat om van elkaar te leren.

“Je leert dat je altijd moet luisteren en praten met je man en ook met je kinderen, ook al zijn ze volwassen. Warmte in de communicatie is ook erg belangrijk. Deze dingen hebben we allemaal geleerd op de training.”

Bovendien zeggen de moeders dat de training goed is voor moeders die niet zo snel hun stem laten horen.

“Na een tijdje gaan deze moeders ook meer praten en hun ervaringen delen met anderen.”

De trainingen voorzien in de behoeftes bij de moeders, zoals hoe moeders signalen van radicalisering kunnen oppikken van hun kinderen. Moeders geven aan dat ze meer op hun kinderen zijn gaan letten.

“Ik heb geleerd dat ik ook mijn kinderen moet begrijpen, dus daar kan ik me nu op voorbereiden. Ik zie het ook een beetje als preventie, het hoeft lang altijd zo te zijn dat kinderen gaan radicaliseren, maar mocht dat wel gebeuren dan heb je tenminste als ouder relevante informatie opgedaan, zodat je voorbereid bent en weerbaarder bent.”

Sommige moeders hebben de training ook als schokkend ervaren, en zijn geschrokken van de verhalen over ouders met kinderen die zijn geradicaliseerd. Door te luisteren naar mensen die dit in hun omgeving hebben meegemaakt worden moeders met de neus op de feiten gedrukt. Hierdoor realiseren moeders zich dat het een echt gevaar is en dat het echt gebeurt.

De relevantie van de in de training behandelde thema's is hoog volgens de moeders. Alle thema's die in de trainingen worden behandeld zijn volgens de moeders belangrijk om 'weerbaarder' te kunnen opvoeden. Moeders hebben geleerd om 'alerter te zijn en beter signalen van de kinderen op te pikken', en 'het thuis en met andere moeders zaken bespreekbaar te maken'. Moeders zeggen veel te hebben gehad aan de opvoedkundige aspecten van de training. Opvoedingsvaardigheden zoals luisteren naar kinderen, positieve bekrachtiging en minder eenrichtingsver-

keer in de opvoeding. Moeders zijn door de trainingen bewuster geworden dat communicatie met hun kinderen belangrijk is.

“Ik ben meer gaan nadenken over het in gesprek gaan met mijn kinderen. Voor de trainingen dacht ik meer 'ik zeg dit en ik doe dat', maar sinds de trainingen luister ik ook meer naar hun kant van het verhaal.”

De dialoog is belangrijk, het praten met je kind. Maar ook praten met de andere moeders is erg verhelderend.

“Belangrijk is dat ouders weinig tot niet praten met kinderen in de islamitische opvoeding. Dit moet vaker gebeuren, zodat kinderen niet alleen hun informatie van buiten krijgen.”

“Je merkt dat de training wel effect heeft, want eerst wist ik niet eens wat radicalisering was. Je leert door deze training dat je signalen moet oppikken van je kinderen, je let echt meer op. Bepaald gedrag van je kind laat je nu minder snel gaan.”

“Dit soort trainingen geven de juiste kennis over opvoeden aan ouders. Als de kinderen ouder zijn kan je ze vaak al niet zoveel meer bijbrengen, dus je moet daar vroeg mee beginnen.”

“Kennis over radicalisering begint bij de opvoeding en het doel van deze training is duidelijk: dat je kind niet beïnvloed wordt, en dat je als ouder weet hoe je je kind hierin moet bijstaan. Trainingen als deze kunnen dus een grote inbreng hebben. Ouders worden veel alerter. De training heeft zeker effect.”

Sommige moeders geven aan 'wakker te zijn geworden', vooral door de discussies tussen de moeders onderling.

“Ik heb geleerd dat je altijd moet weten wat de kinderen doen, en moet praten met de kinderen. Weten met wie ze omgaan, zijn het wel goede vrienden?”

“Praten is altijd heel belangrijk, en dit moet op een normale manier en niet agressief. Het is ook belangrijk om naar de kinderen te luisteren. Je kind moet jou ook vertrouwen als ouder, dan vertellen ze dingen aan je. Als ze je niet vertrouwen en je geen tijd voor ze hebt worden ze meegesleept door andere mensen die misschien slechte bedoelingen hebben.”

“Informatie uitwisselen over opvoeden is welkom, door een training als deze leer je van elkaar.”

De trainingen over sociale media hebben een grote indruk achtergelaten, met name omdat moeders bewuster zijn geworden over de gevaren van het internet. Een moeder geeft aan hoe ze vroeger nooit aan haar kinderen vroeg wat ze op het internet deden, maar dat ze sinds kort met hen meekijkt. De aandacht in de training voor complottheorieën is door moeders

als heel inzichtelijk ervaren. De trainingen hebben ervoor gezorgd dat moeders met hun kinderen meer zijn gaan praten over verschillende onderwerpen, zoals complottheorieën.

“Ik bespreek thuis wat ik heb geleerd tijdens de trainingen, en zo kwam ik erachter dat mijn zoon veel meer wist over radicalisering en complottheorieën dan ik dacht. Dus het was ook nuttig en interessant om met mijn zoon hierover te praten en erachter te komen hoe hij hierover denkt.”

VORM VAN DE TRAINING EN RANDVOORWAARDEN VOOR EEN EFFECTIEVE TRAINING

De moeders is gevraagd naar hun oordeel over de vorm van de training en randvoorwaarden voor een effectieve training. De vorm van de training vinden de moeders prettig, met de hele groep aan tafel. Moeders zeggen hierdoor meer alert te zijn. Ook zit er afwisseling in de trainingen doordat de ene keer er een stelling wordt gebruikt, een casus, of een filmpje waar iedereen zich in kan inleven. De vorm van de training wordt ook als prettig ervaren, met name omdat de train(st)er van tevoren duidelijk maakt welke punten worden besproken en wat de onderwerpen zijn. Er was veel ruimte om te reageren op elkaars verhaal. De moeders vonden het ook fijn om verhalen te horen van andere moeders:

“Waargebeurde verhalen, dat blijft echt bij je hangen, dus dat is heel belangrijk.”

Ook geven de moeders aan dat ze door de open gesprekken veel van elkaar leren:

“Doordat een andere moeder zegt dat ze haar dochter tegenwoordig complimenten geeft, leer ik ook van haar dat het goed is om op deze manier met mijn dochters om te gaan.”

De open communicatie en het delen van ervaringen wordt dan ook sterk aangeraden door de moeders. Het is volgens de moeders belangrijk dat er goede communicatie is tussen de moeders en daar speelt de trainer een belangrijke rol in.

“De trainster zorgde er voor dat veel moeders aan het woord kwamen, maar ook dat er goed werd geluisterd naar elkaar. Ook nam de trainster onze verhalen serieus en dat zorgde voor een prettige sfeer. Hierdoor ga je ook meer delen met elkaar.”

“Het delen van eigen ervaringen en verhalen is een pre, omdat je dan veel van elkaar kunt leren.”

Sommige moedergroepen hebben een mannelijke trainer. De moeders in deze groepen zeggen dit niet als een probleem te ervaren, en zijn tevreden over de trainers. Op de eerste trainingsdag waren sommige vrouwen nogal terughoudend omdat ze les kregen van een man, maar na een paar bijeenkomsten zijn de vrouwen al veel losser, is de observatie van moeders. Er vindt

een omslag plaats. Belangrijk hierbij is het creëren van vertrouwen, het creëren van een veilige omgeving voor moeders om hun ervaringen te durven delen met andere moeders. De trainer moet er alles aan doen om het vertrouwen van de deelnemers te winnen, dit wordt door de moeders gezien als een randvoorwaarde voor het effectief kunnen zijn van de training. De moeders uit de verschillende groepen bevestigen dat de trainers hierin zijn geslaagd.

“Ondanks dat de trainer een man was, was hij wel een luisterend oor voor ons. Hij stelt iedere les vragen over hoe de training is ervaren, en wat de vrouwen prettig vinden of juist niet.”

MIST ER IETS IN DE TRAINING, ZIJN ER VERBETERPUNTEN?

De belangrijke dingen zijn volgens de moeders in de training voorbijgekomen. Volgens de moeders waren de trainingen goed georganiseerd en de trainer/trainster creëerde een veilig gevoel binnen de groep. De meeste moeders waren tevreden over de lengte van de cursus. Sommige moeders gaven expliciet aan dat ze het jammer vinden dat de trainingen na zes bijeenkomsten alweer voorbij zijn. Enkele andere moeders vonden zes trainingsbijeenkomsten juist nogal veel. Volgens deze moeders zou de animo voor de trainingen nog hoger zijn (onder moeders die nu niet hebben deelgenomen) als deze ook in verkorte vorm zou worden aangeboden.

Verbeterpunten hebben volgens de moeder niet zo zeer met de trainingen te maken, maar meer over het bereiken van jongeren:

“Er moet echt iets voor jongeren komen, zodat ze bezig zijn. Er is tegenwoordig nog maar weinig jongerenwerk.”

“Er moet meer voorlichting voor jongeren komen waarin hen wordt verteld dat het belangrijk is om hun studie af te maken. Kijk, als ze nog jong zijn, dan heb je als ouder nog wel wat dingen onder controle, maar als ze ouder zijn niet meer. En juist op dat moment is het belangrijk dat ze leren om goede keuzes te maken en niet de verkeerde mensen leren kennen. Als ouders kun je dat misschien wel zeggen, maar van hun omgeving nemen ze veel meer aan.”

Sommige moeders zouden wel een vervolg willen, om er nog dieper op in te gaan. Het is volgens sommige belangrijk dat er nog meer moeders bereikt worden, ook met andere herkomst dan Marokkaans. Niet zozeer een verbeterpunt als een aanvulling, is dat sommige moeders graag trainingen zouden willen zien die meer gericht zijn op de moeders zelf, hoe ze bijvoorbeeld met bepaalde stressvolle situaties om kunnen gaan.

VOLDEED DE TRAINING AAN DE VERWACHTINGEN?

De moeders vinden dat de training aan verwachtingen voldeed. Er bestaat veel verbazing onder de moeders over de dingen die gebeuren en de verhalen van anderen.

“Dat zouden we zonder deze training nooit hebben geweten.”

Volgens de moeders hebben de trainingen veel bijgedragen om beter om te gaan in bepaalde situaties in verband met opvoeding van hun kinderen. Sommige moeders zien de trainingen zelfs als een soort therapie voor hun zelf:

“Het is een uitlaatklep om over dingen te praten, over dingen waar mee je zit, welke problemen je ervaart met je kinderen.”

De moeders verwachten door de trainingen ook hun kennis te kunnen delen met anderen en zien het daarom deels als hun taak om informatie door te spelen:

“Ik ben trots op mezelf dat ik nu meer weet over opvoeden en radicalisering en dat ik kan mee praten over deze onderwerpen. Dit wil ik dan ook meegeven aan mensen uit mijn omgeving zodat zij ook meer leren over radicalisering.”

INTERVIEWS EXTERNE SAMENWERKINGSPARTNERS

Stichting Attanmia werkt samen met lokale partners zoals buurthuizen en basis- en middelbare scholen, omdat deze partners een locatie voor de trainingen Weerbaar opvoeden kunnen aanbieden en omdat zij een belangrijke sociale rol vervullen in de buurt: islamitische moeders komen vaak in buurthuizen voor sociale activiteiten en zij hebben contact met de scholen waar hun kinderen op zitten. Lokale partners als deze spelen dan ook een grote rol in de werving van nieuwe kandidaten voor de verschillende interventies die stichting Attanmia aanbiedt, waaronder de trainingen Weerbaar opvoeden. We hebben gesproken over de training Weerbaar opvoeden met drie externe samenwerkingspartners van Attanmia: een contactpersoon ouderbetrokkenheid van een middelbare school en twee contactpersonen van wijkcentra waar de training Weerbaar opvoeden wordt georganiseerd. Aan de drie externe samenwerkingspartners is gevraagd naar wat zij weten van de trainingen, wat ze van de trainingen vinden (inhoud en uitvoering), en welke opbrengsten ze zien bij deelnemende moeders. De externe samenwerkingspartners bevestigen het beeld dat al uit de interviews met moeders naar voren is gekomen. De trainingen worden positief gewaardeerd door de geïnterviewde ketenpartners. Het contact en de samenwerking met stichting Attanmia verloopt prettig. Ook geven zij aan dat stichting Attanmia inspeelt op problemen, vragen en thema's die daadwerkelijk leven in de samenleving. Als belangrijke succesfactor noemen de externe partners dat de trainers erin slagen om tijdens de training een sfeer van vertrouwen te creëren met - en tussen deelnemers.

“Het vertrouwen is enorm belangrijk, daardoor stellen mensen zich open en willen zij nieuwe dingen leren.”

Een van de geïnterviewde externe partners geeft bovendien aan dat ze het erg belangrijk vindt om te horen van moeders wat zij van de trainingen vinden, wat zij geleerd hebben in de training en tegen welke problemen zij aanlopen. Daarom roept ze hen ongeveer 1 keer per maand bijeen. Van de moeders hoort ze positieve verhalen en krijgt ze terug dat de trainingen effect hebben.

De externe partners zijn ook gevraagd naar knel- en verbeterpunten. Een geïnterviewde partner constateert dat de aanpak tussen trainers kan verschillen. Een van de trainers geeft volgens haar bijvoorbeeld bovengemiddeld veel aandacht aan de rol van het geloof. Een andere trainer, die zich meer aan de handleiding hield, is volgens haar beter in staat om alle thema's voldoende aandacht te geven. Het is volgens deze respondent belangrijk dat trainers zich goed aan de handleiding houden. Een andere geïnterviewde partner ziet het als een knelpunt voor sommige moeders dat de training uit zes dagdelen bestaat. Zes weken achter elkaar een dag per week naar de training moeten komen is lastig vol te houden voor sommige ouders, omdat zij ook werken en andere dingen te doen hebben. Er is volgens deze geïnterviewde een hoge opkomst bij het begin van de trainingen, maar helaas is er wel wat uitval na de tweede training. Overwogen kan worden om naast de uitgebreide training ook een verkorte training aan te bieden, om ook deze groep te kunnen betrekken.

CONCLUSIES

Concluderend stellen we vast dat de moeders en externe partners de inhoud en vorm van de training Weerbaar opvoeden positief beoordelen. De moeders geven bovendien aan dat zij ten aanzien van de thema's die in de training zijn behandeld meer kennis hebben gekregen, en zich van problematiek in de opvoeding en handelingsmogelijkheden hieromtrent meer bewust zijn geworden. In die zin kunnen we vaststellen dat de training heeft bijgedragen aan meer weerbaarheid van moeders in het opvoeden tegen radicalisering. In welke mate de toegenomen kennis en bewustwording zich concreet vertaalt in ander gedrag of handelen in de thuissituatie of in het vaker inroepen bij problemen hulp van andere moeders of instanties, is op basis van deze evaluatie niet vast te stellen. Wel is duidelijk dat moeders aangeven zich vaardiger te voelen om kwesties inzake opvoeding en radicalisering bespreekbaar te maken en ook vaker hierover te praten met anderen, zowel thuis als met andere moeders.

6.3 Oordeel en ervaren opbrengsten traject 'Opvoedambassadeurs'

INTRODUCTIE

De onderstaande evaluatieresultaten betreffen de ervaringen en ervaren opbrengsten van het traject 'Opvoedambassadeurs'. Deze evaluatie is uitgevoerd in het kader van een masterthesis aan de Vrije Universiteit (Capel, 2017). Er zijn twaalf diepte-interviews afgenomen met moeders: zes interviews met moeders die al een half jaar actief zijn als opvoedambassadeur, en zes interviews met moeders die recent de training tot opvoedambassadeur hadden afgerond. Alle vier trainingen van de nieuwe groep opvoedambassadeurs (gestart na de zomer van 2016) zijn bijgewoond en geobserveerd. Ook zijn zes intervisiebijeenkomsten van het traject 'Opvoedambassadeurs' bijgewoond en zijn verslagen van intervisiebijeenkomsten geanalyseerd. In de intervisiebijeenkomsten (vanaf januari 2016 zijn in totaal twaalf bijeenkomsten gehouden) wordt met de opvoedambassadeurs besproken hoeveel moeders ze hebben bereikt, met welke problematiek zijn te maken hebben gekregen en hoe zij hiermee zijn omgegaan. Verder zijn verslagen geanalyseerd van voortgangsgesprekken tussen de projectcoördinator en opvoedambassadeurs, en zijn rapporten geraadpleegd die waren opgesteld ten behoeve van de financier (gemeente Rotterdam) over de voortgang en resultaten van het traject 'Opvoedambassadeurs'. Om het traject 'Opvoedambassadeurs' goed te laten verlopen werkt Attanmia samen met verschillende ketenpartners (de gemeente Rotterdam en lokale partners). Met medewerkers van de gemeente zijn drie diepte-interviews afgenomen. Daarnaast zijn drie diepte-interviews afgenomen met medewerkers van lokale ketenpartners (buurthuizen, middelbare school).

In hoeverre komt de uitvoering van het traject 'Opvoedambassadeurs' binnen de interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering tegemoet aan de doelen en verwachtingen die gesteld zijn, en wat zijn hierbij de faal- en succesfactoren? In de evaluatie is ingegaan op verschillende thema's:

- De integriteit van de interventie (is de implementatie van het traject verlopen volgens plan).
- Waardering traject 'Opvoedambassadeurs' door deelnemende moeders en andere betrokkenen (ervaringen met het traject: wat ging goed en wat ging minder goed; ervaren opbrengsten voor deelnemende moeders; aansluiting bij behoeften; samenwerking met netwerkpartners).
- Praktijkopbrengsten (toepasbaarheid van aangeleerde kennis en vaardigheden in de praktijk; ervaren opbrengsten voor de moeders die door opvoedambassadeurs worden benaderd).
- Knelpunten in de uitvoering en succes- en faalfactoren.

Onderstaand vatten we de belangrijkste resultaten samen van de evaluatie van het traject 'Opvoedambassadeurs'.¹⁵

RESULTATEN EN CONCLUSIES

Integriteit interventie

De uitvoering van het traject 'Opvoedambassadeurs' voldoet grotendeels aan de doelen en verwachtingen die van tevoren gesteld zijn. De twintig opvoedambassadeurs hebben allen twintig (of meer) moeilijk bereikbare moeders bereikt, in totaal 400 onbereikbare moeders.¹⁶ Dit is in overeenstemming met het doel dat vooraf gesteld was door stichting Attanmia. Het doel was tevens dat de twintig opvoedambassadeurs allemaal getraind zouden worden door Stichting Attanmia, en dat zij verder begeleid zouden worden door middel van intervisie bijeenkomsten en individuele gesprekken. Ook dit is gerealiseerd, alle geplande activiteiten, zoals trainingen, interventie bijeenkomsten en individuele gesprekken, zijn uitgevoerd. Door de training zijn de opvoedambassadeurs kortom in staat gesteld om vaardigheden en kennis op te doen die hen kunnen helpen met hun werk in de praktijk. De integriteit van de interventie is om deze reden hoog te noemen. Maar er zijn ook knelpunten. Het blijkt niet altijd even makkelijk om nieuwe opvoedambassadeurs te werven. Er bestaat bij de doelgroep veel onduidelijkheid over vrijwilligerswerk, en er leven misvattingen zoals het idee dat een deelname aan het traject 'Opvoedambassadeurs' kan leiden tot een korting op uitkeringen. Hiernaast is voor een optimaal verloop van het traject het wenselijk dat in ieder gebied een of meerdere opvoedambassadeurs actief zijn. Het realiseren van een dergelijke spreiding door de stad blijkt echter moeilijk te zijn. Een ander aandachtspunt betreft de verschillen in niveaus tussen opvoedambassadeurs. Opvoedambassadeurs worden geselecteerd op bepaalde kenmerken. Zo moeten opvoedambassadeurs in staat zijn effectief te kunnen luisteren en handelen. Bovendien moeten ze snel kunnen schakelen, moeten ze informatie juist kunnen interpreteren en moeten zij in staat zijn de juiste instanties in te schakelen waar nodig. Wanneer later blijkt dat deelnemende vrouwen hieraan niet kunnen voldoen wordt met hen een gesprek aangegaan, en in een enkel geval leidt dit ertoe dat vrouwen stoppen met het traject. Tijdens de observaties van de trainingen bleek desalniettemin dat er verschillen bestaan in het niveau van de aankomend opvoedambassadeurs. Uit de interviews met de organisatie blijkt dat dit iets is wat de organisatie zelf ook inziet. Sommige opvoedambassadeurs hebben net

15 Voor een uitgebreider rapportage van de resultaten wordt verwezen naar de masterthese van Capel (2017). De verwachte publicatiedatum van de masterthese is het voorjaar 2017.

16 Sommige opvoedambassadeurs hebben meer dan 20 moeders bereikt. Het werkelijke aantal door opvoedambassadeurs bereikte moeders is daarom hoger dan 400.

wat meer begeleiding of sturing nodig, en Attanmia poogt dit te bieden door middel van de intervisiebijeenkomsten en extra aandacht middels tussentijdse gesprekken.

Waardering door netwerkpartners

Stichting Attanmia werkt samen met lokale partners zoals buurthuizen en basis- en middelbare scholen. Deze partners zijn essentieel voor een succesvol verloop van het traject 'Opvoedambassadeurs', omdat deze partners een locatie voor de trainingen kunnen aanbieden en omdat zij een belangrijke sociale rol vervullen in de buurt: islamitische moeders komen vaak in buurthuizen voor sociale activiteiten en zij hebben contact met de scholen waar hun kinderen op zitten. Lokale partners spelen een grote rol in de werving van nieuwe kandidaten voor het traject 'Opvoedambassadeurs'. Het traject wordt over het algemeen positief gewaardeerd door de ketenpartners – de gemeente Rotterdam, middelbare scholen en buurthuizen. Zij vinden het contact en de samenwerking met stichting Attanmia prettig. Ook geven zij aan dat stichting Attanmia inspeelt op een probleem dat daadwerkelijk leeft in de samenleving. De islamitische achtergrond van de opvoedambassadeurs voegt een extra dimensie toe aan het project: het leidt tot vertrouwen bij de doelgroep. Met name het vertrouwen tussen de opvoedambassadeurs en de organisatie wordt door de ketenpartners hoog gewaardeerd. Dit vertrouwen is volgens betrokkenen voor een groot deel te wijten aan het feit dat de organisatie dicht bij de doelgroep staat en trainers dezelfde culturele achtergrond hebben als de doelgroep.

Waardering uitvoering en ervaren opbrengsten volgens deelnemende moeders

Ook de deelnemende moeders zijn positief over de uitvoering en opbrengsten van het traject 'Opvoedambassadeurs'. De geïnterviewde moeders geven aan dat zij veel aan de trainingen gehad hebben. Zonder uitzondering hebben zij het gevoel dat ze veel nieuwe kennis hebben opgedaan over radicalisering en de oorzaken die hieraan ten grondslag kunnen liggen. Ook geven de moeders aan meer geleerd te hebben over hulpverlening in de Nederlandse context ('de sociale kaart'), en de werking van de Nederlandse maatschappij in het algemeen. Met name het dagdeel over effectief communiceren wordt positief beoordeeld door de moeders. In het dagdeel over effectief communiceren wordt er in paren geoefend met het voeren van een gesprek, waarbij een vrouw de rol van opvoedambassadeur aanneemt en de andere vrouw de rol van de moeilijk bereikbare moeder. De moeders geven aan dat deze oefeningen voor een groot deel hebben bijgedragen aan het verbeteren van hun communicatieve vaardigheden. Deze vaardigheden helpen hen in de praktijk om contact te leggen met de moeilijk bereikbare doelgroep.

Opvallend is dat alle geïnterviewde moeders aangeven dat de manier waarop de trainingen gegeven worden – in een groep – bijdraagt aan het succes van de training. In deze informele groepssetting durven de moeders open te zijn over hun ervaringen en herkennen zij veel casuïstiek bij elkaar. De moeders geven aan dat het vertrouwen dat bestaat binnen de groep in grote mate bijdraagt aan het opnemen van informatie. Ook kunnen zij door deze groepssetting veel van elkaars ervaringen leren.

De geïnterviewde moeders bevestigen dat de aangeleerde vaardigheden rondom communiceren hen in de praktijk goed helpen. De moeders geven aan dat zij door de trainingen beter weten hoe zij op andere vrouwen moeten afstappen om een praatje met hen te maken. Ook geven zij aan dat zij vaardigheden hebben aangeleerd om andere vrouwen zich op hun gemak te laten voelen in een gesprek, waardoor persoonlijke problemen sneller worden gedeeld.

Opvallend is ook dat alle respondenten aangeven na de training op de hoogte te zijn van de sociale kaart in Rotterdam. Zij weten welke instanties zij met bepaalde problemen kunnen bereiken. Toch geven enkele respondenten aan de stap daadwerkelijk een instantie daadwerkelijk te contacteren erg groot te vinden. Ze vinden het bijvoorbeeld lastig om een gesprek aan te gaan met een instantie. Er zou tijdens de trainingen volgens deze moeders wellicht meer aandacht besteed kunnen worden aan- of worden geoefend met het benaderen van instanties.

Onderzocht is in hoeverre opvoedambassadeurs daadwerkelijke veranderingen zien in de problematische situaties van de moeders die zij helpen met hun problemen. De meerderheid van de respondenten geeft aan dat zij positieve verandering hebben gezien in de situaties van de vrouwen die zij in de praktijk helpen. Vooral bij kleinere opvoedvragen geven de moeders aan dat hun advies effect heeft. Soms krijgen de opvoedambassadeurs echter te maken met problematiek waar zij niet bekend mee zijn. Het kan ook voorkomen dat een probleem te zwaar is voor een opvoedambassadeur of dat er niks gedaan wordt met hun adviezen. Stichting Attanmia helpt de opvoedambassadeurs in deze gevallen bij het oplossen van deze casussen, en helpt hen met het opstellen van een stappenplan. Een concreet stappenplan vergroot de kans dat de moeder de situatie zelf kan en gaat oplossen. Moeders bevestigen dat er na het bespreken van een stappenplan vaak een positieve verandering in de situatie plaats vindt.

Knel- en verbeterpunten volgens deelnemende moeders

Vanuit de interviews met opvoedambassadeurs zijn ook enkele knel- en verbeterpunten naar voren gekomen. Uit de interviews blijkt dat de opvoedambassadeurs met relatief zware problematiek te maken kunnen krijgen, en soms gebukt gaan onder de problemen van de vrouwen die zij helpen.

Alhoewel alle moeders in het onderzoek van mening zijn veel te hebben geleerd tijdens de trainingen, geven sommige respondenten ook aan dat zij het gevoel hebben weliswaar 'handvatten' te hebben gekregen voor het kunnen omgaan met moeilijke situaties, maar nog niet genoeg geleerd hebben om situaties geheel zelfstandig en vol vertrouwen aan te pakken. Deze moeders geven aan meer 'bagage' nodig te hebben voor het kunnen omgaan met de verscheidenheid aan problemen die zij in de praktijk tegenkomen. Een respondent zegt hierover:

“Er zouden meer verschillende onderwerpen in de training aan bod moeten komen. Ik heb erg veel geleerd, maar ik mis toch nog kennis over bepaalde onderwerpen die ik tegen kom in de praktijk”.

Alhoewel moeders weten dat zij altijd terecht kunnen bij stichting Attanmia met vragen over de dingen die zij als opvoedambassadeur meemaken, willen ze toch ook graag nog meer kennis en tips krijgen over hoe zij dingen aan kunnen pakken op het moment zelf, in plaats van achteraf. Ook zou dit bijdragen aan hun zelfvertrouwen om problemen van andere vrouwen aan te kunnen pakken. Een ander issue is dat opvoedambassadeurs het gevoel hebben dat zij na een jaar erg abrupt stoppen met hun werk. Soms duurt het redelijk lang voordat mensen in de wijk op de hoogte zijn van het feit dat er een opvoedambassadeur is, gewend zijn aan de rol die deze persoon aanneemt, en het kan nog langer duren voordat vrouwen de stap durven te nemen op deze persoon af te stappen. Omdat het project maar een jaar duurt wordt het afgebroken op het moment dat het goed begint te lopen. Met het eindigen van het project verdwijnt er abrupt een belangrijke contactpersoon in de wijk. Veel opvoedambassadeurs geven dan ook aan het werk langer dan een jaar te willen doen, om de continuïteit binnen de wijk te behouden.

Attanmia (2016). *Eindrapportage Weerbaar Opvoeden. Een preventieve aanpak voor het tegengaan van radicalisering*. Rotterdam.

Bartholomew Eldridge, L. K., Markham, C. M., Ruiters, R. A. C., Fernández, M. E., Kok, G., & Parcel, G. S. (2016). *Planning health promotion programs: An Intervention Mapping approach* (4th ed.). Hoboken, NJ: Wiley.

Bellaart, H. (2013). *Opvoeden doen we samen. Laagdrempelige opvoedingsondersteuning in multi-etnische wijken*. Utrecht: Forum.

Booijink, M. (2016). Bouwstenen voor een effectieve sociale interventie. Utrecht: Movisie. Zie ook: <https://www.movisie.nl/artikel/bouwstenen-effectieve-sociale-interventie>.

Broekhuizen, J., Hermens, F., Van Kapel, M., & Van Wonderen, R. (2015). *Naar een signaleringsinstrument voor de voedingsbodem voor radicalisering in wijken. Een verkenning van de mogelijkheden*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Buijs, F.J., Demant, F., Hamdy, A. (2006). *Strijders van eigen bodem: radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Capel, S. (2017). *Een procesevaluatie van de interventie "Opvoedambassadeurs"*. Masterscriptie Interventie Criminologie. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Demant, F., Slotman, M., Buijs, F., & Tillie, J. (2008). *Teruggang en uitbreiding. Processen van de-radicalisering ontleed*. Amsterdam: IMES.

Distelbrink, M., Halane, S., Mehraz, A., Naber, P. & Pels, T. (2015). *Opvoedebatten met migrantenvaders. Een methodiekbeschrijving en -onderbouwing*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Doosje, B., De Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. R. (2015). Radicalisering en de-radicalisering. In P.J. Van Koppen, M. Jelacic, W.J. De Keijser, & R. Horselenberg (Eds.). *Gezichten van het recht: psychologie van het recht*. Alphen aan de Rijn: Wolters-Kluwer.

Mann, L., Doosje, B., Konijn, E., Nickolson, L., Moore, U. & Ruigrok, P. C. (2015). *Indicatoren en manifestaties van weerbaarheid van de Nederlandsebevolking tegen extremistische boodschappen. Een theoretische en methodologische verkenning*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Nijsten, C. (1998). *Opvoeding in Turkse gezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

Van Els, H. en Knipscheer, J. Cognitieve gedragstherapie bij allochtonen: een cultuur sensitieve benadering. *Gedragstherapie*, 48(2): 2-29.

Van San, M., Sieckelinck, S. en De Winter, M. (2010). *Idealen op drift. Een pedagogische kijk op radicaliserende jongeren*. Den Haag: Boom Lemma.

Weggemans, D. & De Graaf, B. A. (2015). Na de vrijlating: Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische ex-gedetineerden. *Politie & Wetenschap*. Apeldoorn, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht.

WODC (2009). *Waarom jongeren radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme: Onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen*. Den Haag: ministerie van Justitie.

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Auteurs: Drs. R. van Wonderen
S. Capel, MSc.
Omslagfoto: Hollandse Hoogte/David Rozing
Ontwerp: Design Effects
Uitgave: Kennisplatform Integratie & Samenleving
P/a Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-90-5830-820-7

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2017.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving.

Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

